

ARCHEOLOGIE 2018

Recent archeologisch onderzoek
in Vlaams-Brabant

VLAAMS-
BRABANT

COLOFON

Deze brochure werd uitgegeven door de provincie Vlaams-Brabant in opdracht van de deputatie.

Redactie: Hadewijch Degryse, dienst erfgoed, provincie Vlaams-Brabant

Lay-out: grafische cel, provincie Vlaams-Brabant

V.u.: Provincie Vlaams-Brabant, Provincieplein 1, 3010 Leuven

D/2018/8495/34

VOORWOORD

In 2018 kozen we ervoor om met de publiekswerking archeologie deels een nieuwe weg in te slaan. Deze brochure met een overzicht van uitgevoerd onderzoek blijft alvast bestaan. De vraag naar deze uitgave neemt elk jaar toe en getuigt van de belangstelling voor archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant.

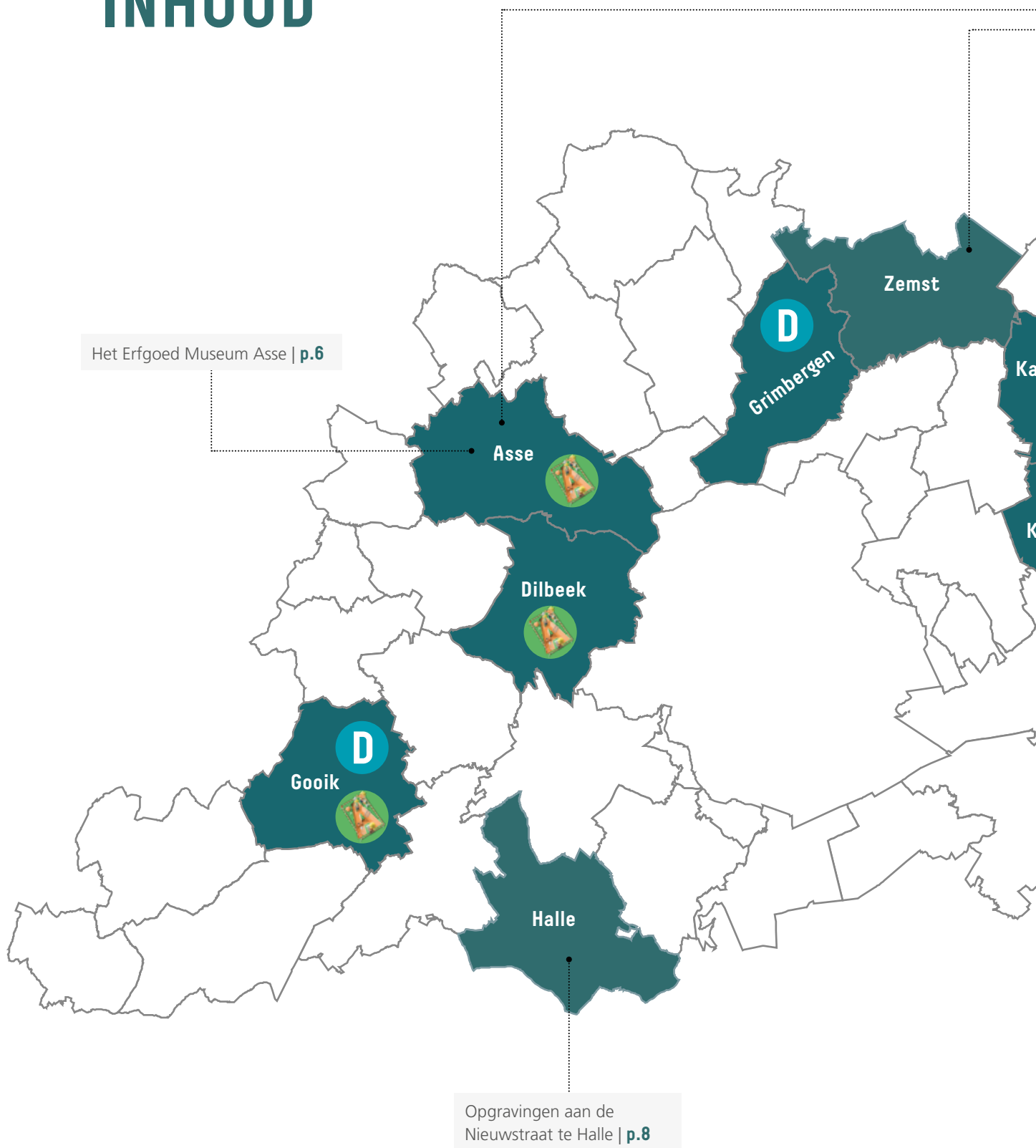
De jaarlijkse infodag over archeologie in Vlaams-Brabant met lezingen en een terreinbezoek voor een eerder beperkt, maar zeer geïnteresseerd publiek kreeg een opwaardering: de Archeologiedagen. Voor deze eerste editie sloegen we de handen in elkaar met het Forum Vlaamse Archeologie. We gaven bedrijven, universiteiten, heemkringen, Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddiensten en vrijwilligers een duwtje in de rug om tijdens twee dagen een zeer divers aanbod van archeologische activiteiten voor een groter publiek te organiseren. Met 6000 deelnemers op meer dan 50 activiteiten in heel Vlaanderen kunnen we alvast van een succes spreken voor deze pilooteditie. Dit initiatief kan dan ook niet zonder vervolg blijven. Om een breder draagvlak te creëren en een ruimere bekendheid te bekomen, bespreken we de samenwerking met andere partners en provincies.

We hopen je alvast op 14, 15 en 16 juni 2019 ergens ten velde te ontmoeten, als organisator van of deelnemer aan één van de vele activiteiten.

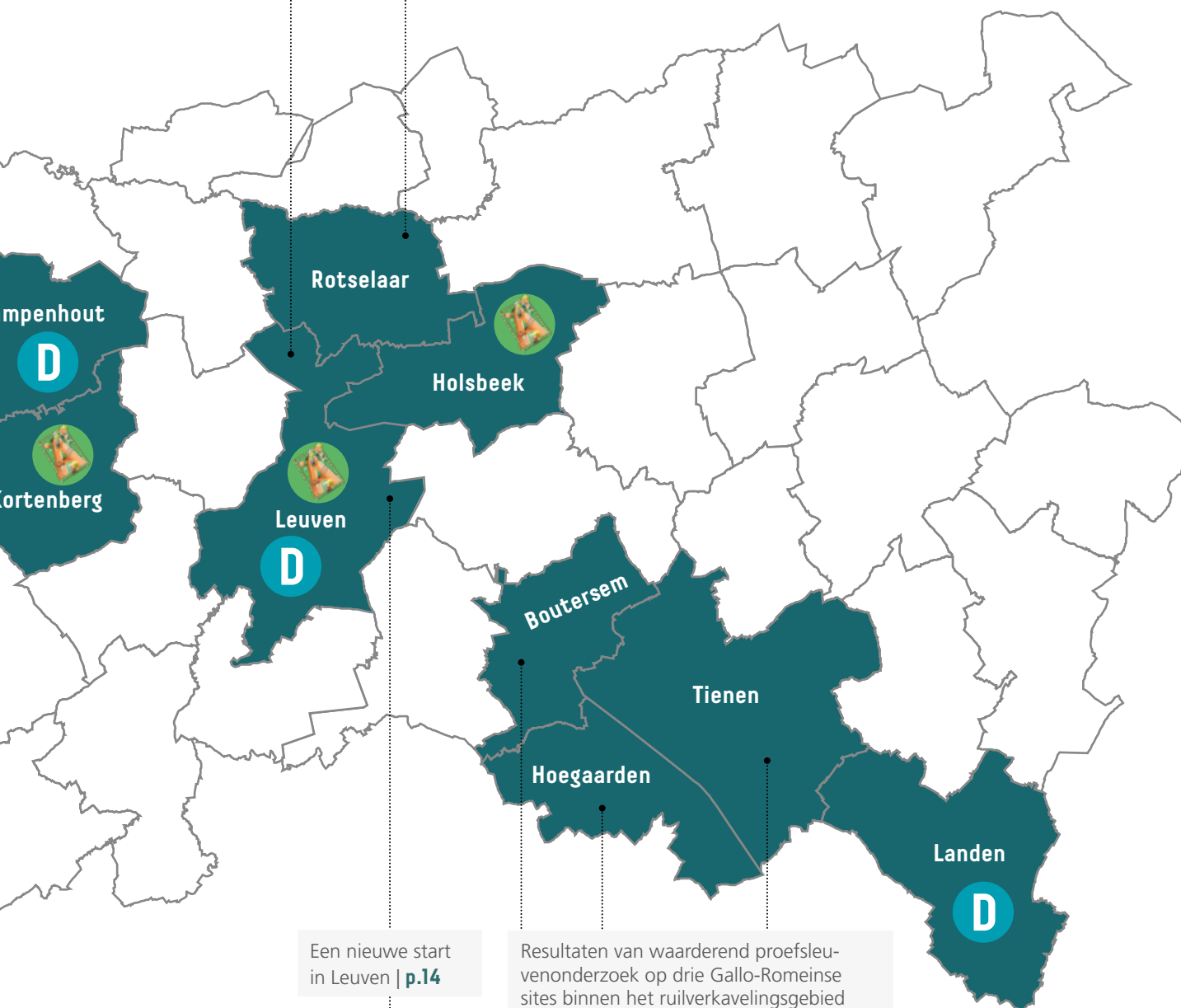

Tom Dehaene
gedeputeerde voor erfgoed
provincie Vlaams-Brabant

INHOUD

“Van West naar Oost”: archeologische
toevalsvondsten in Vlaams-Brabant
in 2018 | **p.34**

Moppehouw
D

Rotselaar

Holsbeek

Mellenberg

Leuven

D

Boutersem

Tienen

Hoegaarden

Landen

D

Een nieuwe start
in Leuven | **p.14**

Resultaten van waarderend proefsleu-
venonderzoek op drie Gallo-Romeinse
sites binnen het ruilverkavelingsgebied
Willebringen - Sites Mellenberg, Meer en
Wiederveld | **p.18**

De voormalige stedelijke ijskelder van
Leuven blootgelegd door Regionaal
Landschap Dijleland | **p.11**

D

Het Onroerend Erfgoeddepot
Vlaams-Brabant vertelt | **p.26**

Een terugblik op
Archeologiedagen
2018 | **p.30**

› Pottenbakker Lucius verwelkomt bezoekers in zijn atelier (© Kristine Magerman, Agilas vzw).

› Sfeerbeeld van de museumruimte (© Kristine Magerman, Agilas vzw).

Het Erfgoed Museum Asse (EMA)

Op 22 juni 2018 opende het Erfgoed Museum Asse, kortweg EMA, officieel de deuren. Dit museum is het resultaat van een jarenlange droom van Agilas vzw en de Koninklijke Heemkring Ascania vzw. Het vroegere secretariaat van het Cultuurcentrum werd omgetoverd tot een gezellig museum op mensenmaat waar het heerlijk vertoeven is tussen enerzijds de Romeinse geschiedenis van Asse en anderzijds het Oud-Gasthuis van weleer.

De voorbije jaren vonden archeologen een schat aan nieuwe informatie over het Romeins, maar ook over het prehistorisch en het middeleeuws verleden van Asse. De vondsten worden momenteel bewaard in het erkend onroerenderfgoeddepot van Agilas vzw. Daarnaast beschikt ook de Koninklijke Heemkring Ascania over vele waardevolle historische bronnen die de rijke geschiedenis van Asse illustreren.

Uit archieven blijkt dat de eerste vraag naar een museum in Asse al dateert van 1928. Dankzij de samenwerking tussen de twee erfgoedverenigingen uit Asse, Agilas en Ascania, het gemeentebestuur Asse en het Cultuurcentrum opende EMA op 22 juni 2018 de deuren.

Het museum is opgebouwd uit drie delen: een ruimte voor tijdelijke tentoonstellingen, een ruimte voor de vaste collectie van Agilas en een ruimte voor de vaste collectie van Ascania. Een tijdsbalk verbindt deze drie delen.

In het onthaalgedeelte van het museum richten Agilas en Ascania elke zes maand een nieuwe, tijdelijke tentoonstelling in. De thema's zullen gevarieerd zijn maar telkens betrekking hebben op de geschiedenis van Asse.

In het museumgedeelte van Agilas verwelkomt pottenbakker Lucius de bezoekers in zijn atelier. Daarnaast wordt thematisch een selectie van de meest opvallende Romeinse vondsten uit Asse getoond. De bezoeker ontdekt bovendien hoe Asse er uit zag in de 2de eeuw n.C. en komt er alles te weten komen over het dagelijks leven in dit bloeiend handelsdorpje.

Ascania toont de geschiedenis van het Oud-Gasthuis aan de hand van een stuk van de originele en unieke apotheek, een ziekenkamer, het tabernakel uit de kapel, het oudste manuscript over het Oud-Gasthuis uit de 13de eeuw en het schilderij van Willem Offhuys.

Bezoek EMA gratis op elke 1ste en 3de zondag en elke 2de zaterdag van de maand, telkens van 14u tot 18u. Ook tijdens bijzondere activiteiten (Openstratendag, Hopduvelfeesten, Open Monumentendag, Erfgoeddag, Archeologiedagen,...) is EMA open. Op officiële feestdagen is EMA gesloten.

Groepen kunnen een uitgebreidere gidsbeurt buiten de reguliere openingstijden aanvragen. Een combinatie van een museumbezoek met de andere educatieve pakketten van Agilas (een wandeling op het Educatief Wandelpad Archeologie, de kinderspeurtocht, een lezing,...) kan ook.

› De unieke apothekerskast in de ruimte van Ascania (© Kristine Magerman, Agilas vzw).

Meer info:

› www.agilas.be (doorklikken naar Erfgoed Museum Asse) en <https://www.ccasse.be/ema>

Opgravingen aan de Nieuwstraat te Halle

Olivier Van Remoorter

› Oven 2 met twee stookgangen.

Naar aanleiding van de renovatie van het oude Re-colettenklooster te Halle en de aanleg van een ondergrondse parkeergarage met bijkomende nutsvoorzieningen voerde BAAC Vlaanderen bvba een opgraving uit. Het nieuwbouwproject van ca. 735 m² ligt immers binnen de historische stadskern van Halle, aan één van de middeleeuwse uitvalswegen van deze stad en op de binnenterreinen van een in de 17de eeuw gesticht klooster.

We voerden het archeologisch onderzoek gedurende 7 werkdagen uit in het voorjaar 2017. Een deel van het terrein was vervuild met minerale oliën en konden we niet

onderzoeken. De opgraving gaf een milieudeskundige van Antea Group wel de mogelijkheid de vervuiling duidelijk af te bakenen.

Ondanks de vervuiling konden we enkele interessante gegevens verzamelen. De oudste sporen dateren we in de 12de eeuw. Het gaat om een waterkuil, een greppel, enkele ophogingslagen en enkele kuilen. Deze sporen kwamen vooral in het oostelijke gedeelte van het opgravingsterrein voor. In het westelijk deel van het terrein bevonden zich enkele schaarse laatmiddeleeuwse kuilen, en vooral verschillende afval- en ontginningskuilen van de kloosterfase (17de eeuw).

› Detailfoto van de kloostermuur uit de late 18de - vroege 19de eeuw.

Een prestedelijke verdedigingsgracht

We ontdekten een verrassende microtopografie onder het huidige reliëf. De natuurlijke bodem bevond zich in het oosten van het onderzoeksgebied 1 meter lager dan centraal ten opzichte van het huidige vlakke maai-veld. Op deze plaats werd een ca. 11 m brede laatmiddeleeuwse gracht gevonden, waarbij gebruikt gemaakt werd van de lokale topografie om het uitgraven hiervan te vergemakkelijken.

De bovenste lagen van de gracht bestonden vooral uit een donkerbruine leem met als inclusies aardewerk, baksteen en mortel- en natuursteenfragmenten. Op basis van het aardewerk in de vulling konden de dempingslagen van dit spoor gedateerd worden in de 14de eeuw, maar de oorspronkelijke uitgraving moet op basis van de stratigrafie wellicht eerder in de 12de eeuw gedateerd worden. Qua functie bestaat nog onzekerheid, maar met enige voorzichtigheid kan deze gracht als een prestedelijke verdedigingsgracht geïdentificeerd worden. Overleg met de lokale heemkundige kring en archeoloog René Borremans leverde een zelfde conclusie op. Deze gracht geeft aan dat de 12de-eeuwse prestedelijke kern een ruimere afbakening kende dan voorheen gedacht.

In de gedempte verdedigingsgracht werd in de 14de eeuw een nieuwe gracht uitgegraven, waarin een zeer humeuze laag aangetroffen werd. Een pollenstaal uit deze laag schetst een beeld van een open omgeving met vrij veel grasland en enkele bomen, waaronder els, berk en hazelaar. Indicatoren die wijzen op menselijke aanwezigheid zijn pollen van graan en rogge, alsook met vee geassocieerde mestschimmels. Er vond mogelijk dus kleinschalige akkerbouw en veeteelt plaats in de nabije omgeving van de gracht.

Twee baksteenovens

Oven 1 lag slechts voor een beperkt deel binnen het opgravingsgebied. Oven 2 was beter bewaard. De oven was vierkant of rechthoekig van vorm met aan zuidoostelijke zijde twee stookgangen/-monden. De stookkuil was verstoord. Het ovenlichaam was ca. 4,40 m breed. De minimaal meetbare lengte was ca. 1 m. De ovenwanden bestonden uit ca. 8 tot 10 cm dikke hard gebakken leem en waren tot een hoogte van 60 cm bewaard. De hitte van de oven verbrandde/bakte ook de omliggende grond.

De vulling van het ovenlichaam toonde een viertal dikke dempingslagen; een afwisseling van lagen leem met lagen rijk aan verbande leembrokken. Enkele scherven geven een 17de-eeuwse datering.

De stookmonden van beide ovens waren over een lengte van ca. 1,50 m en een breedte van ca. 60 cm bewaard. Tegenover de beide stookmonden bevonden zich twee trekgangen waarlangs de warmte doorheen het ovenlichaam verspreid werd. De trekgangen waren iets dieper (ca. 8 cm) uitgegraven en langsheen beide zijden geflankeerd door een rij (recuperatie)bakstenen. Zo werden centraal één grote stapelruimte en twee kleinere stapelruimten op de zijanten gecreëerd.

De stookgangen hadden beiden een sterk vergelijkbare opbouw en opvulling. Bij beide stookmonden was één van beide wanden opgetrokken uit recuperatiebakstenen gevat in leem, de andere wand bestond uit gebakken leem. De bakstenen wanden waren beiden langsheen de binnenzijde gelegen. De buitenkanten waren in leem opgetrokken.

Uit het antracologisch of houtskoolonderzoek van de stalen uit de twee stookmonden blijkt dat vooral gestookt

› Vlakfoto van de vermoedelijke prestedelijke verdedigingsgracht.

werd met eikenhout. Het ging om zeer grote houtskoolbrokken van stamhout en enkele takfragmenten van eik. Verder is takhout aangetroffen van een boom van het type meidoorn/appel/peer. Waarschijnlijk werd het eikenhout vanwege de goede brandeigenschappen geselecteerd als brandstof voor de baksteenovens, terwijl men takhout, dat ter plekke voor handen was, gebruikte voor het aansteken van de ovens.

In de zuidoostelijke hoek van oven 2 getuigen enkele overgebleven bakstenen van het doel van de oven. Ze hadden een formaat van 25,5 à 26 x 12 x 5,5 à 6 cm.

Mogelijk produceerden de ovens bakstenen voor de bouw van het Recolettenklooster. Helaas zijn er geen bovengrondse resten meer van dit oorspronkelijke klooster om mee te vergelijken.

Het klooster

De meeste sporen behoren tot het klooster (1627 tot eind 19de eeuw). In deze kloosterfase vinden we verschillende ontginningskuilen, enkele afvalkuilen en verschillende muurrestanten. Helaas zijn de funderingsresten vrij slecht bewaard door graafwerken uit de 20ste eeuw.

Twee natuurstenen funderingen kunnen we via historische kaarten tot een kloostervleugel uit de late 18de eeuw en 1867 rekenen. Eén van deze muren liep dwars door oven 2.

Besluit

Ondanks de vervuiling van het terrein, registreerden we toch verschillende onverwachte sporen. Vanaf de 12de eeuw was er al enige activiteit op dit terrein. Een brede gracht wordt als prestedelijke verdedigingsgracht geïnterpreteerd die wellicht in de 12de eeuw mag gedateerd worden. Pas vanaf de late middeleeuwen komen meer sporen voor. Vooral uit de kloosterfase zijn verschillende sporen aangetroffen, waarvan twee baksteenovens het meest in het oog springen.

Contactgegevens

› Olivier Van Remoorter
Archeoloog, materiaalspecialist middeleeuwen
0483 48 25 15
olivier.vanremoorter@baac.be

De voormalige stedelijke ijskelder van Leuven blootgelegd

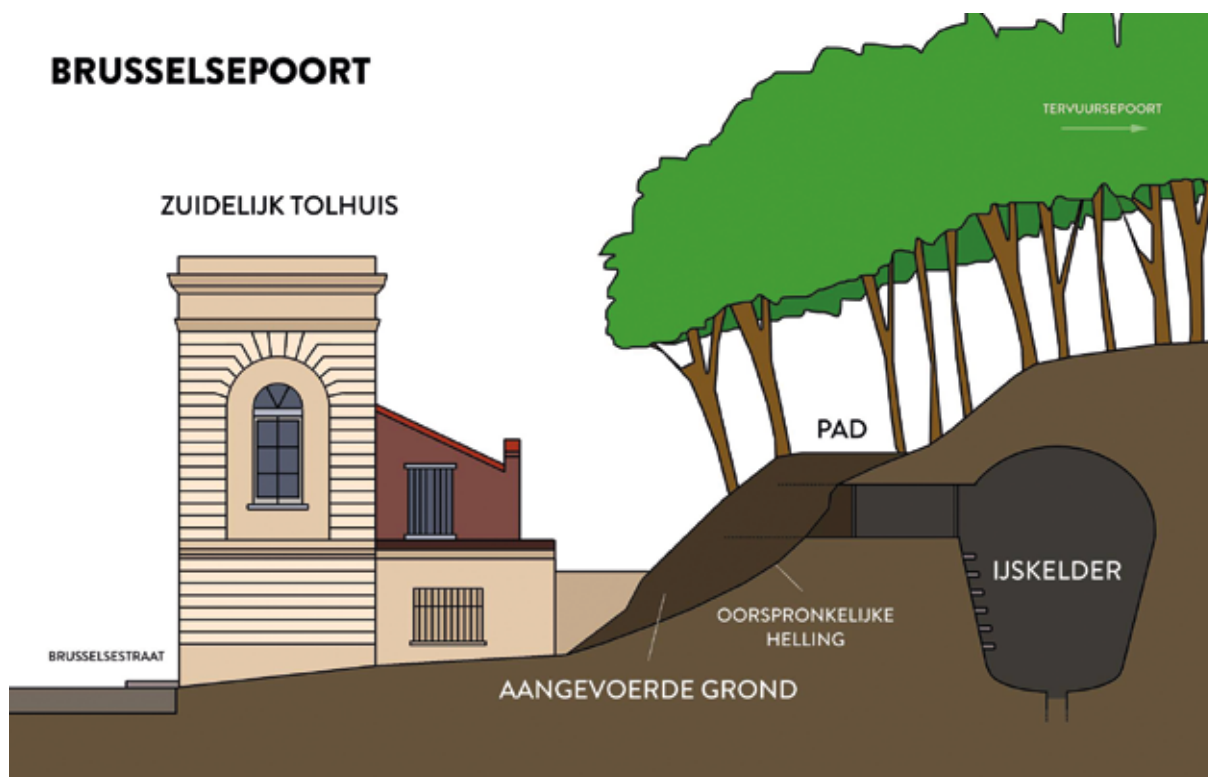
Regionaal Landschap Dijleland

Medewerkers van Regionaal Landschap Dijleland (RLD) slaagden er in om de historische stadsijkelder van Leuven, gelegen aan de Brusselse Poort en sinds de jaren '50 verstopt en bedolven onder enkele vrachtwagens aarde, weer te lokaliseren en bloot te leggen.

In de talud achter het zuidelijke octrooigebouw, gelegen naast de Luibank of E. Remyvest, ligt de voormalige ijskelder van de stad Leuven begraven. De ijskelder werd in 1825 aangelegd om in de ijsbehoeften van handelaars en consumenten te voorzien, maar het belangrijkste argument van de stad voor de bouw ervan was ziekenzorg. Ijs, dat voor de stadsziekenhuizen gratis was, werd gebruikt als koortswerend en ook verdovend middel. Het ijs kwam uit vijvers die in de buurt lagen en ook uit

de Vaartkom, en kon dankzij de bouw van een ijskelder een jaar lang bewaard worden. De stad verpachtte haar ijskelder al snel. De pachthouder verkocht dit ijs tijdens de zomermaanden pondsgewijs aan de Leuvense handelaars. De pachtvoorwaarden schreven voor dat het Gasthuis gratis over ijs kon beschikken.

Toen de ijsindustrie rond 1900 ijskelders overbodig maakte, verloor dit prachtige bouwwerk zijn enige functie. Tot in de jaren 1950 zou de ijskelder wel nog toegankelijk geweest zijn, maar ergens in die periode werd hij uiteindelijk uit veiligheidsoverwegingen gedeeltelijk dichtgemetseld. De ingang werd bedolven onder een dik pak aarde waardoor enkele decennia later niemand nog de exacte ligging kon situeren.

› Schets ligging ijskelder.

› Door middel van een reeks grondboringen konden we beetje bij beetje de locatie van de ijskelder bepalen.

› Het gewelf van de toegang werd zichtbaar.

Dankzij een uitgebreid archiefonderzoek van het Leuvens Historisch Genootschap (LHG) in 2009, de medewerking van deze vereniging en de stad Leuven en de financiële steun door de provincie Vlaams-Brabant, vatte Regionaal Landschap Dijleland recent het plan op om opnieuw op zoek te gaan naar deze ‘verloren’ ijskelder. De zorg voor klein bouwkundig erfgoed in combinatie met de verbetering van het habitat van beschermde diersoorten (vleermuizen) maakt de restauratie van ijskelders tot zeer interessante projecten op het raakvlak van erfgoed en natuur, waar RLD zich de voorbije jaren al meermaals met succes op toelegde.

In een eerste fase (2017) zochten we met behulp van gerichte grondboringen naar de exacte locatie van de ijskelder. We boorden steeds tot op een harde laag. Toen we ook baksteenresten aantroffen, was er een redelijk vermoeden van de aanwezigheid van een ondergrondse bakstenen constructie. Naar mate deze zich ten opzichte van de helling steeds ondieper bevond, kwamen we dicht en dicht bij restanten van de toegang.

Vervolgens groeven we een deeltje van de helling vrij. Hierbij ontloek zich op geringe diepte het bakstenen tongewelf. Beetje bij beetje werd de gang verder vrijgemaakt tot uiteindelijk ook de vloer van de gang en de dichtgemetselde deuropening zichtbaar werden. Om zicht te krijgen op de toestand van de kuip, het hart van de ijskelder, moesten we de deuropening terug openmaken. Een spannend moment na al dat voorafgaande graafwerk...

De kuip van de ijskelder is nog in uitstekende staat en is een echte architectuurparel. De kelder heeft de vorm van een omgekeerd ei. De hoogte van de koepel is 2,5 m en heeft een doorsnede van 5,6 m. De hoogte van de gehele ijskelder is ongeveer 7 m.

Enkel onderin de kuip bevond zich een zeer grote hoeveelheid puin. Om dit puin uit de kelder te verwijderen haalden we in een eerste fase grof geschut boven. Een krachtige turbinewagen zoog alle grond en brokstukken van geringe omvang uit de kelder. Goed voor zo'n 20 m³ afgevoerd puin. De laatste grote brokstukken, nog eens 10 m³, haalden we uiteindelijk manueel uit de kelder, met behulp van een verhuisliftje, waarmee we het puin in bakken naar boven konden transporteren.

Nu de ijskelder weer blootgelegd en leeggemaakt is, willen we dit waardevol stukje Leuvens erfgoed restaureren en opnieuw ontsluiten. Daarnaast zullen we de ijskelder ook inrichten als winterverblijfplaats voor vleermuizen. Vleermuizen zijn beschermde diertjes die het in onze streken de jongste decennia niet onder de markt hebben. Hun leefgebied wordt kleiner of verdwijnt zelfs. De inrichting van nieuwe ‘oude’ winterverblijfplaatsen, zoals ijskelders, zijn daarom van groot belang voor hun voortbestaan.

› Met een gigantische 'stofzuiger' zogen we de ijskelder leeg.

› Grote brokstukken konden helaas niet opgezogen worden, waardoor er nog een aanzienlijke hoeveelheid puin achterbleef maar de bodem (incl. drainagekanaal) wel al zichtbaar gemaakt kon worden.

BIBLIOGRAFIE

GODELIEVE VANZAVELBERG. De Leuvense stadsijskelders en de tolhuizen aan de Brusselsepoort, Jaarboek Leuven Historisch Genootschap, 2009

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT. COOL! Van ijsberg tot winterhotel. Ijskelders in Vlaams-Brabant. Een kennismaking en praktische gids. 2016.

Contactgegevens

› Regionaal Landschap Dijleland
www.rld.be
info@rld.be
016 40 85 58

Een nieuwe start in Leuven

Lisa Van Ransbeeck

De stad Leuven stelde in 2018, na meer dan 25 jaar, terug een stadsarcheoloog aan. Dit jaar voerde zij enkele kleine onderzoeken uit. In dit artikel bespreken we de voorlopige resultaten van de opgraving van het Herbert Hooverplein in het centrum van de stad en van een opgraving op het domein van de Abdij van Park te Heverlee. Het verwerken van de gegevens en het onderzoek ervan zijn nog volop bezig.

HERBERT HOOVERPLEIN

Wat we al wisten...

Het Herbert Hooverplein bevindt zich op de plaats waar de eerste stenen stadsomwalling van Leuven stond. Over

het plein liep van zuid naar noord een hoge aarden wal of vestberg met daarop een stenen stadsmuur met torens. Hiervoor lag een gracht. Ten zuiden van het Herbert Hooverplein in het Sint-Donatuspark zijn resten van de aarden wal, de stadsmuur en enkele torens nog zichtbaar. Uit een archeologisch onderzoek in 1988 van de stadsgracht ten noorden van het plein bleek dat er nooit water door stroomde. Door oude kaarten, tekeningen en teksten weten we dat aan de zuidelijke kant van het plein, naast de ingang van het Sint-Donatuspark, op de Tiensestraat ooit een stadspoort stond. De stadspoort was in een uitsparing van de wal geplaatst en hierlangs kon men de stad binnenkomen. Aan deze stadspoort werd, op de wal, de Sint-Michielskerk gebouwd. De stadspoort en kerk waren erg met elkaar verweven

› 17de-eeuwse tekening van de Sint-Michielspoort en Sint-Michielskerk op de wal (bron: KBR).

› Eén van de aangetroffen funderingsfragmenten op het H. Hooverplein. Deze fundering was slechts drie stenen diep bewaard. De achterzijde is in het verleden verstoord door nutsleidingen (bron: Stad Leuven).

en de poort werd de Sint-Michielspoort genoemd. De stadspoort, de kerk, de stadsmuur en de aarden wal werden afgebroken en genivelleerd in de 18de eeuw.

Een kijk onder het plein

De heraanleg van het Herbert Hooverplein in 2018 gebeurde onder archeologische begeleiding. Aan de zuidelijke kant van het plein bevonden zich verschillende funderingsresten van de voormalige stadspoort en misschien ook van de brug over de gracht. De resten waren erg fragmentair, omdat ze vroeger al deels vernietigd werden bij het plaatsen van nutsleidingen. Ze bevonden zich slechts 40 cm onder het huidige pleinniveau en waren ondiep bewaard. De funderingsresten bestonden uit kalkzandsteenbrokken en de mortel varieerde van een groenige zand naar een zachte gele of lichtgrijze kalkmortel. Op sommige plaatsen kwamen ook ijzerzandsteenbrokken voor. Een stuk bakstenen fundering maakte misschien deel uit van de kerk. Verder onderzoek van de oude plannen moet hier nog duidelijkheid over bieden. De werken voor de heraanleg gingen niet dieper dan de bovenste nivelleringslagen. Van de gracht

was dan ook geen duidelijk spoor. Dit wil zeggen dat de rest van de gevulde gracht nog veilig onder het nieuwe H. Hooverplein zit en misschien onderzocht kan worden door toekomstige generaties. Het nieuwe plein heeft nu een fontein waarin de oude stadsomwalling prachtig gevisualiseerd wordt. Ook de locatie van de stadspoort is aangegeven op het plein.

ABDIJ VAN PARK

Wat we al wisten...

Ten zuiden van Leuven, vlakbij de Geldenaaksebaan in Heverlee, ligt de Abdij van Park. In 1129 schonk hertog Godfried met de Baard zijn jachtpark aan de norbertijnen. De norbertijnen stichtten een abdij en startten met de ontginning van de gronden. De abdij bestaat uit een kerk, abdijsgebouwen, een neerhof met agrarische bebouwing, een watermolen en verschillende grote vijvers en dreven. Begin 21ste eeuw is de stad Leuven druk bezig met de restauratie van de gebouwen. Voor een herbestemming van een deel van de gebouwen is een extra vluchtweg en ondergrondse ruimte ten zuiden van het kerkkoor nodig. De archeologische resten in de bodem

› Zicht op de concentratie natuurstenen (bron: Stad Leuven).

› Abdij van Park: zicht op de opgravingsput. De bruine vlakken vooraan op de foto zijn de verschillende grafkuilen (bron: Stad Leuven).

zullen de oriëntatie van de ondergrondse ruimte bepalen. Zo kunnen eventuele romaanse kapellen van de kerk behouden worden.

Concentratie natuurstenen

Bij de opgraving troffen we een concentratie natuurstenen zonder mortel aan ter hoogte van de voormalige kapelmuren. In een donkere zandige laag op en tussen de stenen zaten veel scherven van glazen flessen uit de 19de en/of 20ste eeuw. De concentratie natuurstenen bevond zich net naast een gemetst waterafvoerputje. Gaat het om de fundering van de kapel die al eens opgegraven werd in de 20ste eeuw? Of zijn de stenen aan de kant gegooid bij het plaatsen van de waterafvoer? Verder onderzoek in het archief van de 20ste-eeuwse opgraving en bestudering van het vondstmateriaal kan hier hopelijk meer zekerheid over geven.

Begravingen

Op dit moment bevindt er zich een kerkhof ten noorden van de kerk. In het verleden werden de religieuzen begraven in de pandgang en in de kerk. De opgraving toonde ons dat er ook aan de zuidkant van de kerk werd begraven. Dit was niet gekend uit historische bronnen. We onderzochten verschillende grafkuilen met menselijke resten. De graven bevatten amper archeologisch materiaal. Het is daardoor moeilijk te achterhalen wanneer en wie hier begraven werd. Gaat het om religieuzen? Waarom liggen ze dan niet in de kerk of de kloostergang? Gaat het om novices, die hun gelofte nog niet afgelegd hadden? Of zijn het de zogenaamde familiaris, leken die in de abdij woonden en werkten maar geen geloften aflegden, bijvoorbeeld de schrijnwerker en zijn vrouw? Natuurwetenschappelijke datering moet duidelijkheid brengen over de periode waarin begraven werd. Een onderzoek van de menselijke resten kan ons onder

andere informatie geven over de leeftijd en geslacht van de overledenen. Een combinatie van deze onderzoeken en een studie van de historische bronnen, zoals de overlijdensregisters, brengt ons misschien dichterbij het antwoord.

En verder?

De definitieve resultaten van beide onderzoeken worden verwacht over twee jaar. Naast het afwerken van bovenstaande onderzoeken worden ook archeologienota's opgemaakt voor andere pleinen en straten die heraangelegd worden, die op hun beurt kunnen resulteren in nieuwe opgravingen.

Contactgegevens

› Lisa Van Ransbeeck
Stadsarcheoloog
Lisa.Vanransbeeck@leuven.be

Resultaten van waarderend proefsleuvenonderzoek op drie Gallo-Romeinse sites binnen het ruilverkavelingsgebied Willebringen – Sites Mellenberg, Meer en Wiederveld

David Depraetere

In een vorige editie van *Archeologie in Vlaams-Brabant (2014)* berichtten we reeds over waarderend archeologisch proefsleuvenonderzoek op drie Gallo-Romeinse sites dat de Vlaamse Landmaatschappij uitvoerde in het kader van het ruilverkavelingsproject Willebringen. Het uitvoerig rapport hierover werd inmiddels afgewerkt. Reden te meer om de belangrijkste resultaten inzake de interpretatie, datering en waardering van de sites hier even op een rijtje te zetten.

De hoofddoelstelling van het onderzoek was de datering, aard, diepteligging, bewaringstoestand en wetenschappelijke waarde van de nog aanwezige archeologische structuren en bodemsporen te bepalen. Bijkomend werden de effecten van bodemerisatie en het huidige landgebruik op de sites in kaart gebracht.

Site Mellenberg (de zgn. Villa van Kuntich)

De landelijke Gallo-Romeinse villa van Mellenberg is reeds lang gekend door oppervlaktevondsten en een kleinschalige **opgraving van het badgebouw** in 1981.

Een **geofysisch onderzoek in 2012 en 2013** gaf aan dat het hoofdgebouw zich ten noorden, oosten en zuiden van het badgebouw uitstrekte. Een duidelijk grondplan konden we niet uit de meetresultaten filteren. We konden wel concluderen dat het om een middelgroot villagebouw gaat.

De VLM voerde aansluitend in 2013 en 2014 een **proefsleuvenonderzoek** uit in de zone rond het hoofdgebouw. Doelstelling was om de resultaten van het geofysisch onderzoek te verifiëren door anomalieën op de

bodemscan op te sporen en te evalueren en ‘lege’ zones te waarden. De meest vondstrijke contexten waren de **kuilen** en **afval-/of puinlagen** aangetroffen in de directe nabijheid hiervan. Het gaat onder meer om **egalisatie- of opvulpakketten** ten noordwesten en zuidwesten van het hoofdgebouw. De vondstoogst bestaat uit typisch nederzettingsmateriaal: bouw materiaal (dakpanfragmenten, fragmenten van tegels, kalkmortelfragmenten en verbrande leem), smeedijzeren spijkers, an-

› Metaaldetectie tijdens het proefsleuvenonderzoek (©VLM).

› Boren naar de kalkrijke löss om de erosiegraad in te schatten - Site Mellenberg (©VLM).

dere metaalfragmenten, maal- en slijpsteenfragmenten, dierlijk bot- en tandmateriaal en enkele glasfragmenten.

Eén van de **opmerkelijkste sporen** is een terracotta-leiding op zo'n 100 m ten zuiden van het hoofdgebouw. Deze dateren we in de ontstaansperiode van de site, mogelijk teruggaand tot de 1ste eeuw n.C. We vermoeden dat het om een luchttoevoerleiding gaat die deel uitmaakt van een ijzersmeltoven. In de directe buurt liggen namelijk veel ijzerslakken én het magnetische onderzoek wijst een zone vlakbij aan als sterk afwijkend. De aanwezigheid van concentraties **metaalslakken en ijzerslakken** met hoog metaalpercentage (scories), brons- en ijzerklompen, loodfragmenten samen met de smeedijzeren spijkers op de site duiden eveneens op lokale metaalproductie.

De **natuursteenfragmenten** leren ons dat het villagegebouw gebouwd was op fundamente van Gobertange kalkzandsteen en kwartsiet. De **smeedijzeren spijkers** suggereren dat de structuren waren opgetrokken in een combinatie van steen- en houtbouw. Enkele verbrande leemfragmenten duiden er op dat de opstaande muren uit leembouw bestonden. Vijf vlakke glasfragmenten in wit doorschijnend glas met luchtbellens doen vermoeden dat het gebouw uitgerust was met vensterglas. Opvallend omdat Romeins vensterglas vaak gemaakt is uit gegoten groenachtig glas.

De **maalsteenfragmenten** uit grofkorrelige zandsteen (wellicht Macquenoise uit Noord-Frankrijk) en het fragment uit Eifelbasalt (Tefriet), duiden op graanverwerking. Verder werden nog twee **slijpsteen-fragmenten** gevonden.

Bij de opgraving van het badgebouw werden volgende faunaresten aangetroffen: wijngaardslak, oester, mossel, kip, hond, varken, rund, geit of schaap en haas of konijn. Het proefsleuvenonderzoek vulde dit aan met botfragmenten en tanden die wijzen op de aanwezigheid van rund, geit of schaap en een paardachtige (mogelijk ezel).

Over gans de site komt een grote **variëteit aan aardewerk** voor, wat de typische verscheidenheid aan activiteiten en gebruik reflecteert van het leven op een landelijke Gallo-Romeinse nederzetting: amfoor, dolium, bord/kom, beker, pot, kop, kruik(amfoor), deksel en wrijfschaal, voor elke functie een soort vaatwerk (opslag/voedselbereiding/consumptie). Meer dan 90% van het ensemble is geproduceerd in de pottenbakkersovens van de vicus Tienen. Het overige aardewerk bestaat uit importproducten: Zuid-Gallische wijnamforen, geverfde bekers met metaalglans uit Trier, terra sigillata wrijfschalen en een versierde kom uit Lezoux en wandscherven van drinkbekers, afkomstig resp. uit de Argonne en Lezoux.

De datering van aardewerk en de 14C-dateringen van houtskool wijzen op een intensieve bewoning in de

› Blootleggen van de fundamente van Gebouw A - Site Meer (©VLM).

2de/3de eeuw n.C. Dit zijn ook de Romeinse hoogdagen in Haspengouw en vicus Tienen. Maar er was reeds in de 1ste eeuw n.C. Romeinse aanwezigheid op de site. De dateerbare archeologica lijken erop te wijzen dat de site - net zoals ook grotendeels de vicus Tienen - in de 3de eeuw verlaten werd.

De twee opeenvolgende badgebouwen, met mozaïekvloer, en het importaarde werk duiden op een zekere luxe. De villa was vlakbij de vicus Tienen gelegen waardoor er zeker (handels)contacten moeten bestaan hebben. Mogelijk produceerden de bewoners in de 2de eeuw n.C. graan dat geleverd werd aan het *Horreum* van de vicus dat in 1995-1996 is onderzocht.

Boringen naar de kalkrijke löss tonen aan dat de site onderhevig is geweest aan historische erosie die kan oplopen tot 1 m bodemverlies. Dit betekent dat alle ondiepe sporen zijn geërodeerd en enkel de diepere kuilen, grachten en depressies bewaard zijn rondom het hoofdgebouw.

Site Meer

Zowel archeologische als geofysische gegevens wijzen erop dat er zich te Meer een zgn. **Gallo-Romeinse villa à plan dispersé** bevond, een villa met hoofdgebouw (Gebouw A) en enkele verspreide bijgebouwen (Gebouw B en C?) zoals te Nivelles (La Tournette) en Nobressart. In het westelijke gedeelte van de onderzoekszone vormen muurresten en uitbraaksporen een plattegrond van een substantieel gebouw (Gebouw A). Zonder twijfel kan dit gebouw geïnterpreteerd worden als het hoofdgebouw/de residentie van een landelijke Gallo-Romeinse villa. In de oostelijke helft van de onderzoekszone werd

een kleiner gebouw (Gebouw B) aangetroffen, mogelijk een bijgebouw van naar schatting 16 x 25 m (400 m²). We hebben geen aanwijzingen over de precieze functie. Gebouwen A en B hebben dezelfde oriëntatie en liggen in elkaars verlengde bovenaan de zuidoost-gerichte helling. Dit wijst duidelijk op een georganiseerde - wellicht gelijktijdige - aanleg. De **fundamente** van beide gebouwen bestaan uit Gobertange kalkzandsteen. In de fundamente van Gebouw B werd ook Diestiaan ijzerzandsteen verwerkt. Beneden aan de helling, onder het colluviumpakket, bevinden zich mogelijk nog bouwresten of andere structuren. We kunnen dus een beeld schetsen van een villadomein met hoofdgebouwen bovenop de helling met uitzicht naar het zuiden en lager gelegen gebouwen en activiteitenzones (waterputten, veekralen,...) die met het landbouwbedrijf te maken hadden. We schatten het oorspronkelijke villadomein op ca. 7 ha (onmiddellijke omgeving van de villa).

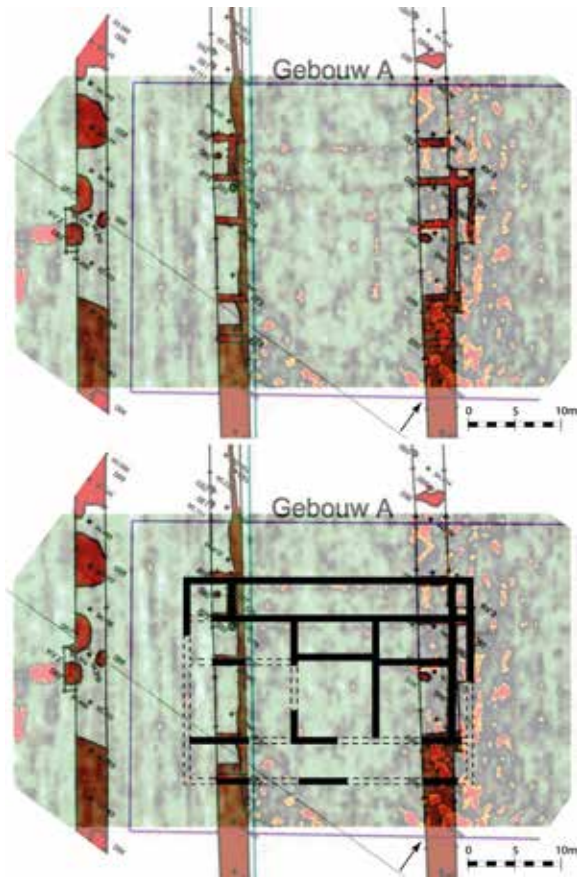
Na analyse van gecombineerde GPR-bodemscans (geofysisch onderzoek 2016) en de resultaten van ons onderzoek kwamen we tot een **hypothetisch grondplan** voor Gebouw A: het is een substantieel rechthoekig gebouw dat symmetrisch lijkt te zijn opgebouwd. De minimale afmetingen van het gebouw zijn 22 x 30 m (660 m²). De onderscheiden binnenruimtes liggen rond een grote centrale vierkante ruimte van ca. 8 x 8 m, met zowel aan de noord- als aan de zuidzijde een smalle rechthoekige ruimte. Het gereconstrueerde plan vertoont enkele typische elementen van Gallo-Romeinse villa-architectuur. Het gaat wellicht om een middelgrote *porticus-villae*, hoewel het ook een type van kleinere residentie kan geweest zijn zoals een zgn. *maison à hall central* of een *maison compacte*. De combinatie van een grotere vierkante ruimte met een rechthoekige smallere

› Zicht op oostelijk deel van Gebouw A - Site Meer (©VLM).

› Reconstructie van het grondplan van gebouw A op basis van proefsleufonderzoek en GPR-beeld - Site Meer (©VLM).

ruimte langs de noordzijde, beide langs weerszijden van de centrale ruimte vinden we ook terug in de grondplannen van andere *villae* zoals die van Sauvenière, Nivelles (La Tourette) en Arquennes. Naast de grote centrale vierkante ruimte heeft ons grondplan mogelijk ook de typische lange smalle gaanderij langs de zuidzijde gemeen met het grondplan van de typische *porticus-villae* met twee hoekrisalieten. Het lijkt ook een gaanderij aan de noordzijde te hebben gehad wat niet ongebruikelijk is. Deze al dan niet open gaanderijen of portieken verleenden toegang tot de hoofdruimtes van het gebouw. Daar het grondplan het niveau van de fundamenteën weergeeft was het echter niet mogelijk de functies van de verschillende kamers te ontrafelen. Opvallend is het ontbreken van fragmenten van typische hypocaustumtegels, aangezien men bij het hoofdgebouw wel een vloerverwarming zou kunnen verwachten.

Fragmenten verbrande leem en smeedijzeren spijkers uit de afvalkuilen wijzen op een bovenstructuur in hout- en leembouw. Beschilderde pleisterfragmenten uit de afvalkuilen net ten westen van Gebouw A duiden op (een) fraai gedecoreerde ruimte(s). Het decoratieve patroon is echter niet meer af te leiden. De dakpanfragmenten duiden op een pannendak.

Tussen gebouwen A en B stond mogelijk een schuurtje of gebouwtje dat vrij fragiel gefundeerd was. Het vondstenensemble van wrijfschalen en potten met een dekselgeul lijken te wijzen in de richting van een keukenruimte. Opvallend is de vondst van een ijzeren sleutel naast mortelfragmenten - waarvan één met restant van beschilderde pleister - en de verbrande leemfragmenten in de vulling van deze structuur.

Ten noorden en westen van de gebouwen bevinden zich nog vrij grote archeologische sporen. Het zijn **afvalkuilen** die heel wat Romeins (bouw)materiaal bevatten en ongetwijfeld in verband kunnen gebracht worden met de opbouw, het gebruik en/of de afbraak van de gebouwen. De andere kleinere kuilen verspreid over de site onderscheiden zich van de natuurlijke bodemsporen door hun vulling en/of aanwezigheid van vondstmateriaal, diepte of vorm. Naast enkele **verbrande sporen** werden in de buurt van de gebouwsporen **afval- of puinlagen** aangetroffen. Ten noordwesten van Gebouw B en ten noordoosten van Gebouw A werden enkele lineaire structuren die we als **greppels/grachten** konden interpreteren aangesneden maar hun functie binnen de site-layout blijft vooralsnog onduidelijk.

› Bronzen fibula - Site Meer (©VLM).

› Ijzeren sleutel - Site Meer (©VLM).

De bouwmaterialen bestaan voornamelijk uit dakpanfragmenten (ongestempelde imbrex- en tegulafragmenten), een aantal tegelfragmenten, Gobertange kalkzandsteen, Diestiaan ijzerzandsteen, kwarstiet, leisteen, mortel (enkele met pleister), pleister en verbrande leem. De **metaalvondsten** bestaan uit smeedijzeren spijkers van verschillende formaten (o.a. 4 mogelijke kleine schoenspijkers), ijzerklompen, haken, pinnen, ... Een aantal lood- en bronsfragmenten en de ijzerslakken wijzen op een lokale metaalbewerking. De **opvallendste vondsten** zijn ongetwijfeld de intacte bronzen gedecoreerde fibula die ter hoogte van Gebouw A is teruggevonden en de smeedijzeren huissleutel die ter hoogte van Gebouw C werd teruggevonden. **Houtskool** was verspreid over gans de site maar met een concentratie rond Gebouw A. Van materiaal in **glas** zijn slechts enkele fragmenten teruggevonden.

Vier **maalsteenfragmenten** in Eifelbasalt (Tefriet) duiden op graanverwerking. Een **slijpsteen** in licht metamorfe fijne zandsteen uit het Massief van Rocroi werd teruggevonden in de dump ter hoogte van Gebouw B. Het weinige **bot- en tandmateriaal** werd verspreid over de site aangetroffen vnl. ter hoogte van de grote structuren en wijst op de aanwezigheid van schaaap/geit, varken rund, paardachtige (paard/ezel) en kip.

Net zoals op de site Mellenberg zien we een grote variëteit aan **aardewerk** en wordt de grootste groep gevormd door glad- en ruwwandig aardewerk. Daarbij komt zowel oxiderend, gesmookt als reducerend gebakken aardewerk voor. Enkel op basis van de randscherfmerken we al een gevarieerd vormenpalet op van zowel tafel- als keukenwaar (opslag/voedselbereiding/consumptie): dolium, beker, kruik, pot, wrijfschaal, bord, kom/pot, kraagkom en deksel. Amforen, geveerd aardewerk, *kurkurnes*, *terra rubra*, *terra nigra* en *terra sigillata* komen in beperkte mate voor. Alles samen is het vormenpalet een typische reflectie van de activiteiten op een landelijke Gallo-Romeinse nederzetting. Een opvallende vondst is een afgeronde wandscherf van een amfoor die secundair gebruikt werd als speelschijf of stop. Indien onze inschatting van het aantal individuele recipiënten uit de aardewerkanalyse enigszins de realiteit benadert dan komen we uit op ca. 167 recipiënten waarvan 36 op basis van randscherfmerken.

80% van het gladwandig aardewerk is lokaal vervaardigd in de pottenbakkersovens uit de nabijgelegen *vicus* Tienen. Ook een aantal *mortaria* werden in de *vicus* geproduceerd. Ander vaatwerk bestaat uit **importproducten**. Zo zijn drie wrijfschalen afkomstig uit de regio van Bavay. De amfoorscherven wijzen op productie uit Zuid-Gallië en uit Zuid-Spanje. Een geveerde beker versierd met kerfbandjes komt vermoedelijk uit Keulen. Een scherf in terra sigillata is afkomstig uit Lezoux en andere

is afkomstig uit La Graufesenque. Een recipiënt werd mogelijk in de Maasvallei geproduceerd.

De aardewerkvondsten dateren tussen 130 en 280 n.C. Een 14C-datering sluit hier mooi mee aan (95.4% probability: 80AD - 240AD). De fibula uit Gebouw A past ook in deze periode. Uitzondering is een geïmporteerd bord in *terra sigillata* (Drag 18/31) dat werd vervaardigd tussen 40 en 80 n.C. is mogelijk een erfstuk. Drie 14C-dateringen geven een opmerkelijk vroegere datering variërend tussen 170 v.C. en 120 n.C. Mogelijk gaat het hier om het gebruik van 'oud' recuperatiehout dat pas veel later als houtskool in het spoor terecht kwam.

We zien geen sporen van grootschalige verbouwwerken. Alles wijst in de richting van een relatief kort gebruik van de villa. Verbrande dakpanfragmenten en verbrande leem uit de afvalkuilen wijzen op brand, mogelijk op het moment van het verlaten van de site.

Een kuil met fragmenten ijzertijdaardewerk suggereert een mogelijke pre-Romeinse voorganger, waarvan echter geen verdere dateerbare sporen van zijn teruggevonden, tenzij we het oude recuperatiehout tot een voorganger kunnen rekenen. Een enkele schorsafslag in Wommersomkwartsiet en één verbrande silex zijn de enige aanwijzingen voor aanwezigheid in de steenijd.

De uitbraaksporen van de gebouwfundamenten duiden op een intensieve recuperatie van bouw materiaal, tot in de funderingen. Gebouw A en B hebben na de afbraak sterk te lijden gehad onder continue bodemerrosie, dit blijkt ook uit het feit dat de structurele sporen net ten noorden (hellingopwaarts) van een colluviumpakket liggen. We schatten dat van de best bewaarde fundamente reeds een 30-tal cm is verdwenen door afbraak en ploegen. De fundamente zijn in droog verband aangelegd wat hen extra kwetsbaar maakt. De gevolgen van de erosiegeschiedenis is tenslotte duidelijk waar te nemen in de huidige topografie van de site zoals deze op het hillshade-beeld van het Digitaal Hoogtemodel afgelezen wordt.

Site Wiederveld

We voerden een proefsleuvenonderzoek uit op het Wiederveld, een plaats met veel Romeins materiaal in de ploeglaag. De restanten die we hier bij aantreffen, laten ons (momenteel) niet toe het gebruik van de site te interpreteren. De site is namelijk zeer sterk aangetast door erosie. Toch kunnen we enkele bijzonderheden geven.

In het noordwestelijke gedeelte van het onderzoeksgebied **liggen uitbraaksporen, resten van fundamente en puin-/afvallagen**. Dit komt overeen met een zone die heel wat smeedijzeren spijkers opleverde zowel

via metaaldetectie van de bouwvoor als in de bodemsporen. In deze zone liggen tevens de vondstcontexten met het meeste aardewerkmateriaal en het meeste houtskool. De uitbraaksporen en muurfragmenten tonen een gebouw van max. 20 x 30 m op funderingen van vrij onregelmatige Diestiaan ijzerzandsteen blokken. Verspreid over het terrein kwamen ook Gobertange kalkzandsteenfragmenten voor. Ook die zijn waarschijnlijk in funderingen of muren gebruikt. De leemfragmenten en spijkers wijzen ook op vakwerkbouw. De tegula- en imbrexfragmenten wijzen op een pannendak. Het bouw materiaal uit de afval- en kuilen, zoals tegelfragmenten met fijne kalkmortellagen, duidt op één of meerdere ruimten met toch wel verzorgd interieur.

Verspreid over het onderzoeksgebied komen kuilen voor, een aantal bevatten fragmenten van Romeinse bouwmaterialen. In het oosten en zuidoosten van het onderzoeksgebied bevinden zich omvangrijke opvallend donkerbruine pakketten met een gebioturbeerde vulling die iets humeuzer tot kleiiger is dan de leemmatrix eromheen. Werden hier depressies opgevuld? Gaat het om een soort egalisatielagen?

Eén spoor bevatte naast spijkers, spijkerfragmenten en ijzerklompjes ook veel ijzerlakken en een fragment van een smeltkroesje. Ze wijzen op een **lokale ijzerproductie**. Wat de betekenis is van de vreemde structuur die we als een oventje interpreteren is onduidelijk (zie Archeologie 2014). Het bevond zich centraal in het bovengenoemde gebouw, wellicht in een ruimte die voorzien was van een goede ventilatie of een misschien wel een binnenkoer. Een radiokoolstofdatering op de houtskoolmonsters wijzen op een datering 2de – begin 3de eeuw n.C. In het noordelijke uiteinde van het onderzoeksgebied vinden we noord-oost/zuid-west georiënteerde grachten met Gallo-Romeins vondstmateriaal die mogelijk een **begrenzing** vormen van (een deel van) de site.

Mogelijk bevindt het centrum van de site zich hellingopwaarts (in het noordwesten) van het onderzochte terrein. Anderzijds wijzen de grachten direct ten noorden van de kern op een soort begrenzing. We gaan er van uit dat we de rand van de site in het westen wel bereikten.

Het weinige **bot- en tandmateriaal** wijst op de aanwezigheid van schaap/geit en rund of paard. Er werd één gefragmenteerde **mosselschelp** teruggevonden in een afvallaag ten westen van het gebouw. Een **maalsteenfragment uit grofkorrelige zandsteen en een slijpsteen** uit licht metamorfe fijne zandsteen uit het Massief van Rocroi, getuigen over de activiteiten op de site. De **opvallendste vondsten** zijn ongetwijfeld een ijzeren craticula dat samen intentioneel lijkt begraven te zijn met de bovengenoemde slijpsteen en een fragment van een bronzen fibula.

Het **aardewerk** bestaat voor de overgrote meerderheid uit glad- en ruwwandig aardewerk. Het grootste gedeelte is gesmookt. Het vormenpalet is gevarieerd en bestaat het uit zowel keuken- als tafelwaar (opslag/voedselbereiding/consumptie). Hoger vermelden we reeds het smeltkroesje. Qua versiering komt ook geverfde waar en versiering met kerfband voor. We schatten het totaal aantal recipiënten uit het onderzoek op max. ca. 166 waarvan max. 25 op basis van de randfragmenten.

Net zoals bij de andere twee sites zien we ook hier een grote aanwezigheid van lokaal geproduceerd aardewerk uit de vicus Tienen: Tiense bekers (BE9 en BE11), borden, kommen, potten en een dolium. Eén randscherf is afkomstig van een deksel in Tongerse waar. Daarnaast is er ook importwaar: wrijfschalen uit de Argonne, wijnamforen uit Zuid-Gallië en een olijfamfoor uit Zuid-Spanje.

Zowel aardewerk als radiokoolstofdateringen wijzen op een occupatie in de 2de/3de eeuw n.C.

Ook hier duiden de uitbraaksporen van de gebouwfunderingen op recuperatie van bouwmaterialen. Deze zijn max. 35/40 cm diep bewaard. Dit betekent dat de vloerniveaus in de bouwvoor zijn weggeploegd. Enkel de diepere sporen zoals de afval- en puinlagen en de egalisatie-/opvullagen kunnen ons nog iets leren over de activiteiten. Slechts één van de greppelsporen is tot 60 cm diep bewaard, de overige zijn minder diep. Hoewel er op de gemodelleerde afstromingskaarten nog twee afstromingslijnen over het onderzoeksgebied lopen blijkt deze site vrij stabiel wat huidige erosie betreft. Sporen van aanploeging zijn er sowieso maar het is vooral het gebruik van een diepwoeler die tot onder de bouwvoor gaat die een bedreiging vormt.

Inschatting wetenschappelijke waarde van de sites

We schatten de wetenschappelijke waarde van de onderzochte zone op de site Wiederveld eerder lager in. Een mogelijke opgraving ter hoogte van de uitbraaksporen in het noordwestelijke gedeelte van het onderzoeksgebied kan helpen een beeld te krijgen van de plattegrond van het gebouw. Voortgezet onderzoek van één van de omvangrijke humeuze pakketten in situ zou mogelijk klaarheid kunnen scheppen over hun ontstaan. We verwachten dat er zich ten noord-noordwesten nog beter bewaarde en wetenschappelijk interessantere sporen bevinden, die ons meer kunnen leren over de aard van de site.

Ondanks de **ernstige erosie** op de sites Mellenberg en Meer kunnen er nog relatief goed bewaarde contexten aanwezig zijn zoals ook blijkt uit de geofysische bodemscans. Een wetenschappelijke opgraving zou nog heel

wat kenniswinst kunnen opleveren met name door het vervolledigen van de grondplannen van de gebouwen en de recuperatie van nog heel wat vondstmateriaal uit de diepere nog aanwezige sporen. Onderzoek in de ruimere omgeving kan ook nog structuren aan het licht brengen die tot het villadomein behoorden. Met name onder de colluviumlaag lager op en beneden de resp. hellingen kunnen zich nog begraven archeologische sporen bevinden.

Ook al ploegt de boer slechts 30 cm diep, de erosie zorgt ervoor dat het slechts een zaak van enkele jaren is voordat de laatste getuigen van het Romeinse verleden van deze plekken voorgoed worden weggeploegd. Indien we de kenniswinst die de sites nog herbergen willen behouden voor de toekomst zullen ze een fysieke (en mogelijk ook wettelijke) bescherming moeten krijgen. Met het ruilverkavelingsproject Willebringen tracht de Vlaamse Landmaatschappij hiertoe de nodige maatregelen te nemen door de sites een andere functie en gebruik te geven.

LITERATUUR

- BRULET R. (ED.) 2008, Les Romains en Wallonie, Bruxelles.
- CRAMERS D. 1984, Het badgebouw van de villa te Kumtich (Tienen), in: THOMAS S. (RED.), Liber Americum Paul Dewalhens. Bijdragen tot de geschiedenis van Tienen, Tienen: 111-118.
- DEPRAETERE D., Waarderend proefsleuvenonderzoek op drie Gallo-Romeinse sites binnen de ruilverkaveling Willebringen, in H. DEGRYSE (red.), Archeologie 2014. Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant, 2015: 38-39.
- DEPRAETERE D., Waarderend archeologisch onderzoek op drie Gallo-Romeinse sites binnen het ruilverkavelingsgebied Willebringen. Site Mellenberg (Kumtich-Tienen), site Meer (Meldert-Hoegaarden), site Wiederveld (Willebringen-Boutersem). Archeologisch Rapport VLM/VI-Bra/2016-07, Leuven 2017.
- DE VOCHT G. 2003, De Romeinse villa's van Walsbets, Wezeren en Montenaken (onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven) (2 delen).
- DREESSEN R. E.A. 2014, Unraveling geological and geographical provenances of lithic materials during Roman times in Belgium: a fruitful collaboration between geologists and archaeologists, European Geologist 38, November 2014: 14-20.
- MARTENS M. EN S. WILLEMS 2002, La production et la diffusion de céramiques locales. Les exemples de Tirleont et Tongres (Actes du Congrès de la Société française d'Etudes de la Céramique antique en Gaule, Actes du Congrès de Bayeux): 331-343.
- NICHOLLS J. 2013, Romeinse villa op de Mettenweg, Mellenberg, Tienen (Geofysisch Rapport TAG 2012/22).
- NICHOLLS J. 2017, Geofysisch onderzoek met magnetometrie en grondradar, Meer, Hoegaarden (TAG Rapport BE16008).
- VANDERHOEVEN A. E.A. 1997/1998, Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Zijdelingsstraat te Tienen (prov. Vlaams-Brabant). Interim-verslag 1995-1996 (Archeologie in Vlaanderen 6): 139 e.v.

Contactgegevens

› David Depraetere
Vlaamse Landmaatschappij
david.depraetere@vlm.be

Het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant vertelt

Jan De Cock

In 2018 werkte het depot gestaag verder aan zijn hoofdtaak: bewaring van archeologische ensembles. We namen zo'n 23 verschillende ensembles in het depot op. Het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant neemt naast archeologisch ook bouwkundig en eventueel landschappelijk erfgoed op. Vrijwilligers en stagiairs hielpen bij de verwerking van ensembles en deelden hun kennis met het depot. Kortom, het depot gaat in dialoog met een geïnteresseerd publiek. Zo zijn we geen 'gesloten doos'!

Orgelkast uit Leerbeek-Gooik tijdelijk in het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant

De beschermde orgelkast uit de Sint-Pieterskerk vindt een veilig onderdak in het depot tijdens de restauratie van de kerk. Het barokke instrument heeft een meer dan bewogen geschiedenis achter de rug. Nicolaas II Le Royer, hoforganist en orgelmaker, vervaardigde dit pronkstuk in 1648 voor het Sint-Elisabethklooster te Brussel. Onder Jozef II werd het klooster afgeschaft wegens 'onnuttig' en kwam de gehele inboedel onder de hamer. De pastoor van Leerbeek voelde wel iets voor het orgel in zijn Pajotse kerk, en deed het hoogste bod op de veiling. Ondanks heel wat ingrepen en niet altijd even geslaagde restauraties bleef een groot deel van het oude pijpenbestand en meubel bewaard. Ook het houtsnijwerk is verfijnd en overdadig.

Bij de verhuis werd de orgelkast in de kerk gedemonteerd en in verschillende elementen naar het depot vervoerd. In het depot worden de afzonderlijke stukken niet opnieuw geassembleerd maar los van elkaar opgeslagen. De onroerenderfgoedelementen keren naar de Sint-Pieterskerk terug na voltooiing van de restauratie. Monumentenwacht-interieur onderwierp het meubel aan een grondige conditiecontrole. We inventariseerden en fotografeerden vervolgens de stukken en pakten ze in met tyvek, een ademende afdekking die beschermt tegen stof en water.

› Orgel uit de Sint-Pieterskerk in Gooik.

Specificaties

- **Thema:** onroerend erfgoedelementen, orgels
- **Materiaal:** eikenhout
- **Periode:** 1648-20ste eeuw
- **Monument:** Sint-Pieterskerk Leerbeek, Gooik
- **Bewaarplaats:** Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant
- **Publicatie:** Potvlieghe, G. Orgels in het Pajottenland. Heemkundige Kring van Gooik, Gooik 2016

Een laat-neolithische 'antieke' benen lepel: een unicum in Vlaanderen

Tussen Wange en Overhespen kronkelt de Kleine Gete. Langs de oevers van deze beek trof men reeds eind vorige eeuw verschillende vondsten en sporen aan, van het late mesolithicum tot de middeleeuwen.

Een van de opmerkelijkste vondsten van een kleine opgraving uit 2014, uitgevoerd tussen de Overhespenstraat te Wange en de Vijverstraat te Overhespen, is een benen lepel of spatel. Het gebruiksvoorwerp werd naast talloze andere artefacten gevonden in een nu uitgedroogd en opgevuld brondal. Het lepeltje, 8 cm lang en vervaardigd uit runderbot, was zorgvuldig gepolijst, zodat een glanzend oppervlak ontstond. Eens gebroken gooide men het lepeltje in een kwelzone met kalkrijk bronwater. Met ¹⁴C-methode dateerde we het object tussen 3030 en 2900 v.C. In Vlaanderen en Nederland zijn voorlopig nog geen laat-neolithische benen lepels of spatels gekend. Wel werden er in de grotten van Han-sur-Lesse en te Waulsort gelijksoortige lepels aangetroffen, maar steeds in een begravingcontext. De 'lepel van Wange' is dus een unicum in Vlaanderen, zeker omdat het geen grafgift is, maar een gebruiksvoorwerp. Verder onderzoek van de gebruikssporen zou ons meer informatie kunnen geven over het specifieke gebruik.

› Lepel uit dierenbot.

Specificaties

- **Thema:** bewoning, gebruiksvoorwerpen
- **Materiaal:** dierlijk bot
- **Periode:** laat-neolithicum, Seine-Oise-Marnecultuur
- **Site:** Landen, Wange-Overhespenstraat en Linter, Overhespen-Vijverstraat
- **Bewaarplaats:** Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant
- **Publicatie:** Van Liefveringe N. & Smeets M., Het archeologisch onderzoek te Landen (Overhespenstraat) en Linter (Vijverstraat). Archeo-rapport 340. Kessel-Lo, 2015
Gooikse vrijwilligers

Begravingen Sint-Pieterskerk

De Sint-Pieterskerk van Leuven kreeg enkele jaren geleden een nieuwe vloerverwarming. Aangezien dit de ondergrond ging verstoren, was een archeologisch onderzoek noodzakelijk, uitgevoerd door Studiebureau Archeologie. De 22 putten voor het plaatsen van de convertoren werden archeologisch onderzocht. Deze waren maximaal 95 cm diep. Gezien de geringe afmetingen en de verspreide inplanting van de putten, kon geen algemeen beeld van de bouwevolutie van de kerk worden geschetst. Oudere kerkfasen werden bijgevolg niet blootgelegd. In 13 werkputten zijn graven aangetroffen, maar steeds net onder de te verstoren diepte, dus meestal rond 1.10 meter onder het vloerniveau. In alle uitgegraven putten werden grote hoeveelheden los botmateriaal aangetroffen. Samen een volume van ongeveer 4 m³. Enkel het aantal dijbenen werd geteld, daar deze makkelijk herkenbaar zijn. In totaal werden 270 linker dijbenen en 287 rechter dijbenen aangetroffen, zodat een aantal van 287 individuen bepaald kan worden.

› Grafzerk uit de Sint-Pieterskerk in Leuven.

De aanwezigheid van het los botmateriaal is het gevolg van verschillende oudere verstoringslagen in de ondergrond. De lange geschiedenis van de kerk, waarbij vermoedelijk enkele duizenden mensen in de kerk begraven werden,

heeft tot gevolg dat voor het graven van het ene graf andere, op dat moment al niet meer gekende, graven verstoord werden. Nergens werden er grafgriffen aangetroffen. Wel restten er verschillende gebroken grafstenen, sommige met resten van een opschrift.

Enkel in werkput 13 werd een **skelet** aangetroffen dat hoger lag. Het geraamte was west-oost georiënteerd en lag op de rug, de rechterarm op het bekken gevouwen en de linkerarm gevouwen op de borst. Het hoofd bleef niet bewaard. De gestrekte benen vielen gedeeltelijk buiten de werkput. Het skelet lag in een gedeeltelijk bewaarde houten kist. De begraven Leuenaar leed aan hevige ruggpijn. Dit leiden we af uit de vergroeiing van de laagste wervels met het heiligbeen. Bij het verslijten van het tussenliggend kraakbeen, kan het kraakbeen nog onvoldoende als beschermer dienen en zal het lichaam als reactie extra bot aanmaken. De oorzaak kan artrose zijn of een zware overbelasting van de wervelkolom. Wat zoekwerk in het archief van de Sint-Pieterskerk kan mogelijk de begraven persoon identificeren.

Specificaties

- **Thema:** begraving
- **Materiaal:** natuursteen, glas, aardewerk, menselijke resten
- **Periode:** middeleeuwen-nieuwe tijd
- **Site:** Sint-Pieterskerk Leuven
- **Bewaarplaats:** Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant
- **Publicatie:** Smeets M. & Vander Ginst V., Het archeologisch onderzoek in de Sint-Pieterskerk te Leuven. Archo-rapport 206. Kessel-Lo, 2014

› Wandscherf gevonden op de Kesterheide (Gooik).

Vrijwilligerswerking in het depot

Het depot ontving een ensemble in bewaring van het streekmuseum de Ast uit Halle. Het betreft hier een 'historisch' ensemble, dat in 1965 werd opgegraven te Kester, Gooik. De Kesterheide is te vergelijken met andere heuvelnederzettingen in de Vlaamse laagvlakte, zoals de Kemmelberg en de Kesselberg. Er werd voornamelijk aardewerk uit de La Tène periode aangetroffen. De vondsten moesten dringend (her)verpakt worden en de oorspronkelijke inventaris ontbrak. Aan de hand van een studie en vondstekening uit de jaren 1980 kon er een lijst opgemaakt worden. Het depot kreeg hulp van de **Heemkundige Kring van Gooik**. Twee enthousiaste vrijwilligers vergeleken urenlang de vondsten met gemaakte tekeningen, om zo een vondstenlijst samen te stellen. Daarna werden de artefacten degelijk verpakt, zodat het ensemble nu snel en eenvoudig raadpleegbaar is.

Het depot blijft inzetten op een actieve vrijwilligerswerking. Het betrekken van een heemkring bij de verwerking van ensembles uit hun gemeente, heeft veel voordelen: de heemkring heeft vaak een goede kennis over het terrein en geschiedenis van eigen streek en kan de vondsten duidelijk plaatsen in hun landschappelijke context. Bovendien is een heemkring dikwijls de beste partner om de vondsten plaatselijk kenbaar te maken bij een breed publiek. Daarnaast kan het depot de bewustwording en sensibilisatie voor het duurzaam bewaren en behouden van een archeologische vondsten aanwakkeren.

Een van de behandelde vondsten uit dit ensemble is een wandscherf met regelmatig geschikte nagelindrukken, in verschillende stroken. De buiten- en binnenwand in bruin-zwart is geglad.

› Vrijwilligers van de Heemkundige Kring van Gooik.

› Maalsteen uit Kampenhout.

› Maalsteen uit Grimbergen.

3 maalstenen, die maal anders

Het depot bewaart verschillende maalstenen. Hier vergelijken we drie interessante exemplaren. Hoe beschrijven we deze werktuigen? Het eerste onderscheid dat we kunnen maken zijn wel- of niet-roterende maalstenen.

De oudste vorm bestaat uit een grote immobiele steen, waarop met een in de hand gehouden wrijfsteen maalgoed en/of een grondstof in een heen- en weergaande beweging werd fijngewreven.

Het tweede type is de ronddraaiende maalsteen en die werd gebruikt in West-Europa pas vanaf de late ijzertijd. Loper en ligger zijn nu ronde schijven, ongeveer van gelijk formaat en tezamen vormen ze een handmolen.

› Moderne reconstructie van een handmolen.

› Maalsteen uit Wange.

Met behulp van een draaihout of handvat wordt de lopersteen over de immobiele ligger rondgedraaid. De loper wordt gekenmerkt door een centrale opening, waarlangs het graan tussen de stenen gegoten kon worden.

Het maalvlak van deze roterende maalstenen is doorgaans veel gelijkmatiger afgesleten. Dikwijls zijn de stenen uit een geïmporteerde steensoort gemaakt, bijvoorbeeld van vesiculaire lava uit de Eifel. Het fragment uit Kampenhout is de ligger van een niet-roterend maalsteenkoppel. Met behulp van ¹⁴C-datering van zaden uit hetzelfde spoor, kunnen we deze situeren in de midden-bronstijd. Het exemplaar uit Landen-Wange is een maalsteen uit arkose. Deze steensoort komt voor in Zuid-België en Noord-Frankrijk. De steen, uit Grimbergen, is vroeg-Romeins. Deze steen heeft groeven op het maalvlak, deze oneffenheden verbeteren het malen.

Specificaties

- **Thema:** landbouw
- **Materiaal:** natuursteen
- **Periode:** bronstijd (2000-800 v.Chr.) - vroeg Romeins
- **Site:** Kampenhout-Tritsstraat; Wange-Overhespenstraat en Linter, Overhespen-Vijverstraat; Grimbergen-Meerstraat

Contactgegevens

› Jan De Cock
 depotbeheerder
 erfgoeddepot@vlaamsbrabant.be
 02 454 82 30
 www.vlaamsbrabant.be/erfgoeddepot

› Gooik: regen of geen regen, de kinderen luisteren aandachtig.

› Gooik: de archeologe geeft een woordje uitleg bij de vondsten.

› PIVO: de foodarcheoloog in actie.

› Gooik: talrijke opkomst in het regenachtige Gooik.

› Holsbeek: de rondleiding in Holsbeek over Gust Boschmans.

DE ARCHEOLOGIEDAGEN 2018

Benedicte Helegeer

'Ik vond het leuk om de echte potten in het museum te bestuderen met het vergrootglas'. De achtjarige Nard vond de eerste editie van de Archeologiedagen alvast geslaagd. Op 1 en 2 juni 2018 organiseerden lokale partners uit heel Vlaanderen activiteiten rond archeologie. Deze twee dagen stonden volledig in het teken van archeologie toegespitst op een breed publiek. Met de Archeologiedagen willen we het draagvlak voor archeologie verbreden en mensen enthousiasmeren voor archeologie. De eerste editie was alvast een succes! 6000 mensen hebben deelgenomen aan één van de 68 activiteiten.

Activiteiten in Vlaams-Brabant

Ook in de provincie Vlaams-Brabant zetten lokale partners verschillende activiteiten op poten. Er was voor elk wat wils. Op vrijdag beet KU Leuven de spits af met een workshop voor scholen. Kinderen verdiepten zich in de voedingsgewoonten doorheen de tijd. Ondertussen volgden volwassenen het spoor van de steenhouwers op de werven van het middeleeuwse Leuven of maakten ze kennis met het archeologisch onderzoek van deze universiteit. 's Avonds luisterde een bijna vol auditorium in

Dilbeek hoe er een vrijwel compleet Romeins villaterrein is blootgelegd.

Dat archeologie niet enkel graven is, maakte archeoloog Tim Vanderbeken duidelijk tijdens zijn lezing in het Documentatiecentrum Vlaams-Brabant. De relatie tussen archiefdocumenten en archeologisch onderzoek werd er duidelijk gemaakt. Terzelfdertijd kon de dorst gelest worden in café Carlisse, terwijl het publiek 8 lezingen van 8 minuten over verschillende aspecten van archeologie voorgeschoteld kreeg.

Op zaterdag kon het publiek kiezen uit een nog groter aanbod in verschillende gemeentes. In het dorp Everberg (Kortenberg) proefden de deelnemers van de 10.000 jaar oude geschiedenis van het dorp. Ondertussen ging een begeleidende wandeling door over Gust Boschmans, waar de deelnemers te weten kwamen waarom die zo belangrijk was voor de lokale archeologie in Holsbeek. Verderop kon men met gesofisticeerde scan- en radartechnieken een blik werpen op de bodem onder de binnenkoer van het kasteel van Horst.

› Kortenberg: groepsfoto met Romeinse proevtjes in Everberg.

› Holsbeek: met scan- en radartechnieken zie je de bodem onder de binnenkoer van het Kasteel van Horst.

› Leuven: de archeologie tentoonstelling van de KU Leuven.

In Tienen verdiepten de creatievelingen zich in de kunst van het tekenen van archeologisch vondstmateriaal.

In het Provinciaal Instituut voor Vorming en Opleiding te Asse waren er heuse Prehistolympics aan de gang. De deelnemers gingen de strijd aan in speer drijven, vuur maken, een fluitje knutselen en archeologische voorwerpen ontdekken. Tussendoor konden ze proeven van een heerlijk dessert van de Foodarcheoloog of snuisteren in het onroerenderfgoeddepot van Vlaams-Brabant. Nog te Asse gingen de deelnemers op zoek naar de pot van Marcus in een speurtocht.

In Leuven stroomde het publiek af en aan op de opgraving in het Karthuizenklooster, waar het team van de KU Leuven klaarstond om een woordje uitleg te geven. Verder kon het publiek in de universiteit langsgaan met hun vondsten om experten er een oordeel over te laten vellen. Bij de opgravingen aan de Tiensestraat kwam het publiek meer te weten over de Leuvense stadspoort die daar ooit stond.

Een laatste activiteit was er te Gooik, waar archeologen, heemkundigen en de gemeente samen de talrijke kijklustigen ontvingen met een drankje en uitleg over het proefsleuvenproject aan de rand van de Romeinse vicus Kester.

Op naar volgend jaar!

Hebben we je aandacht geprikkeld en heb je zin om nu zelf een activiteit te organiseren of gewoon te komen genieten? Dan is er goed nieuws, want de Archeologiedagen komen terug op 14, 15 en 16 juni 2019!

Contactgegevens

› Benedicte Helegeer
Coördinator Archeologiedagen
016 26 76 86
www.archeologiedagen.be

› In Holsbeek dronken ze een Gust op Gust Boschmans.

PIVO: < speerdrijven in Asse.

PIVO: < rondleiding in het onroerenderfgoeddepot van Vlaams-Brabant.

Leuven < (Karthuizenklooster): woordje uitleg bij het Karthuizenklooster.

› Leuven (spoor van stenhouders): Dr. Frans Doperé toont de sporen van de stenhouders.

› Dilbeek: lezing over het opgegraven Romeins villadomein.

› Leuven (hap uit het verleden): kinderen verdiepen zich in de voedingsgewoonten doorheen de tijd.

“Van West naar Oost”: archeologische toevalsvondsten in Vlaams-Brabant in 2018.

Agentschap Onroerend Erfgoed

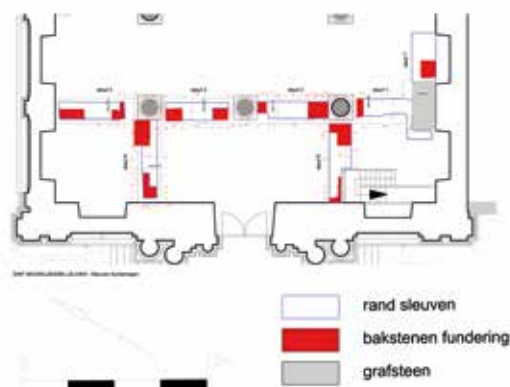
Het agentschap Onroerend Erfgoed ontvangt steeds meer meldingen van toevalsvondsten voor de provincie Vlaams-Brabant. Sinds kort leiden meerdere van deze meldingen tot langer en uitgebreider onderzoek. De resten die op korte termijn zullen verdwijnen, onderzoeken we of graven we op. Een overzicht van de kleinere en grotere toevalsvondsten in 2018 weerspiegelt dit.

LEUVEN - SINT-MICHIELSKERK: NAAMSESTRAAT 57A (Geert Vynckier)

De eerste melding van een toevalsvondst in 2018 in Vlaams-Brabant betrof enkele restanten van bakstenen funderingen, aangetroffen bij graafwerken in de Sint-Michielskerk te Leuven. Deze kleine graafwerken aan de westzijde van het schip vlakbij de ingang van de kerk en in opdracht van de stad Leuven, dienden om een fundering te voorzien van een glazen wand.

› De Sint-Michielskerk te Leuven.

› Overzicht van de aangetroffen funderingen in de Sint-Michielskerk.

› Bakstenen funderingen in sleuf 5 (Leuven - Sint-Michielskerk).

De bouw van de huidige kerk begon in 1650 en na de ingebruikname in 1666 werd de kerk op 18 oktober 1671 plechtig ingewijd voor het Jezuïetenklooster. Na de opheffing van dit klooster in 1773 werd de kerk in gebruik genomen door de Sint-Michielsparochie.

In de eerste travee onder het oksaal van de kerk werden zeven sleuven uitgegraven. In al deze sleuven troffen we **bakstenen funderingen** aan die zich vooral bevonden in de buurt van en aansluitend bij de nog bestaande pijlers. Ze bestaan uit bakstenen van 23 x 11 x 6 cm gemetseld met een oele zandige kalkmortel.

De architect van de stad Leuven mat de sleuven en de funderingen in zodat de exacte plaats ervan bekend blijft. De meeste baksteenfunderingen werden aangetroffen vlakbij de pijlers van de kerk. Tot welke bouwfasen de aangetroffen restanten behoren kon niet worden uitgemaakt.

De ingenieur van het project berekende dat deze funderingen stevig genoeg waren en ze niet moesten verwijderd worden om de nieuwe fundering aan te leggen. De ruimten ertussen zal opgevuld worden met zand vermengd met stabilisé.

Zeker is dat bij eventuele nieuwe uitgravingen of werken in de kerk rekening zal moeten gehouden worden met meerdere archeologische resten en sporen.

ELEWIJT - ZEMST: KASTANJEDREEF - HOFSTRAAT (Marleen Martens, Johan Van Laecke en Geert Vynckier)

› De verharde noord-zuid lopende Romeinse weg te Elewijt.

Op 9 maart 2018 meldde de heer Etienne Vandepitte van de heemkundige kring de Semse de vondst van Romeinse scherven die aan de oppervlakte kwamen bij graafwerken voor het aanleggen van de funderingen van een nieuwbouwwoning op een braakliggend terrein, tussen de Kastanjedreef en de Hofstraat in Elewijt. Op deze plaats plande de firma Verelst acht nieuwbouwwoningen op een perceel van 4656,95 m², binnen de grenzen van de Romeinse vicus. We legden op het terrein een proefsleuf aan en voerden een aantal boringen uit om de bewaringstoestand van het bodemarchief te evalueren. Dit onderzoek toonde een goede bewaring aan. In samenspraak met de bouwfirmas planden we een archeologisch onderzoek. Een ploeg van het agentschap

Onroerend Erfgoed onder leiding van Marleen Martens en Geert Vynckier voerden het onderzoek uit in samenwerking met vrijwilligers van de Semse en studenten van de UGent en de KULeuven. Paul Van San en Olivier Kuypers van de Semse begeleidden het archeologisch onderzoek full time met hun metaaldetector.

Het onderzoeksterrein bevindt zich aan de noordelijke rand van de vicus van Elewijt, op de rechteroever van de Barebeek. Dit deel van de vicus ontwikkelde zich rond een weg die vanuit de vicus in noordelijke richting naar Rumst voerde en naar Baudecet in het zuiden. Hier vormde zich tijdens of kort na de Augusteïsche periode een ambachtelijke zone. De vicus van Elewijt zelf bevindt zich op een plateau (hoogtelijn 10 m) dat in het noorden en westen afdaalt naar de alluviale vlakte van de Zenne en aan de zuidkant naar de Binne- en Barebeek. Onderzoek van de historische kaarten vanaf de Villaretkaart (1745-1748) toont aan dat het onderzoeksgebied in gebruik was als landbouwgebied tot men er rond het midden van de 20ste eeuw het voetbalveld van F.C. Elewijt aanlegde, door het terrein op te hogen met aangevoerd zand. Nadat het terrein in onbruik geraakte als voetbalveld, waarschijnlijk in de jaren 1980-1990, werd het gebruikt als stortplaats voor allerlei huis-, tuin- en bouwafval en raakte het begroeid met struikgewas en bomen.

De belangrijkste ruimtelijk structurerende elementen van de site zijn een grofweg noord-zuid lopende verharde **Romeinse weg** en haaks daarop een oost-west georiënteerde weg waarvan twee evenwijdig lopende **weggreppels** bewaard bleven. De kiezelweg oversnijdt deze oudere weggreppels, maar kent zelf ook oudere fasen.

De verharde weg is opgebouwd uit een fundering met grote blokken Brusseliaanse steen met erop een wegdek in kleinere keien van dezelfde steensoort (determinatie Roland Dreesen). Op sommige plaatsen is het wegdek aangevuld met afval van ijzerproductie, aardewerk en in mindere mate met dierenbeenderen. Tussen de keien van het wegdek troffen we een architectuurfragment aan met een gesculpteerde versiering, mogelijk van een acanthusblad. Het is een fragment van een kapiteel of een kroonlijst in Brusseliaanse steen. Behoorde dit fragment ooit tot een belangrijk publiek gebouw in het centrum van de vicus? De wegverharding lijkt te dateren in de 2de eeuw.

Een derde greppel, evenwijdig met de greppels van de onverharde weg, hoort mogelijk tot een vroegere fase ervan. Naast deze greppel legde het team een **rituele**

› De rituele depositie te Elewijt.

depositie bloot. Deze bestond uit een aantal in elkaar geplaatste kommen in koperlegering en een waarschijnlijk houten kist of emmer met bandvormig beslag in koperlegering en een handvat.

De weggreppels van de oost-west verlopende onverharde weg oversnijden oudere percelleringsgreppels. Greppels die een rechthoekig terrein afbakenen zijn ook op andere opgravingen in de omgeving aangetroffen (mededeling Werner Wouters). Het gaat waarschijnlijk om een percellering uit de Augusteïsche periode.

De noord-zuid gerichte weg was reeds langer gekend, maar de voorlopers ervan konden niet in detail onderzocht worden. Dit kan wel bij dit onderzoek gezien 2 doorsnedes van de weg in detail geregistreerd werden. Gezien de goede bewaringstoestand besloot het agentschap om deze weg in situ te bewaren. De weg bevindt zich namelijk voldoende diep onder het huidige loopvlak van de tuinen van de huizen die ondertussen bebouwd zijn. De oostwest gerichte weg, die haaks op de verharde weg georiënteerd was, was tot heden onbekend. Het architectuurfragment dat herbruikt werd in de verharding van de weg biedt mogelijk informatie over de aard en het uitzicht van de publieke gebouwen in de vicus. In het verleden werd bij het opvolgen van de zandontginningen in de vicus inderdaad de funderingen van een Romeins publiek gebouw aangetroffen.

Ten westen van de Romeinse verharde weg bevond zich een **waterput** en een aantal **kuilen**, gevuld met huishoudelijk afval. Ten oosten van de verharde weg werden sporen op een **ambachtelijke zone** met centraal een oven die meermaals heraangelegd was met kleinere oventjes en afvalkuilen errond. Sommige oventjes waren door graafwerken in de Romeinse tijd zo sterk aangetaast dat hun vorm en opbouw nauwelijks herkenbaar was. In twee gevallen konden we de algemene vorm

en bouwwijze van de haardjes wel nog herkennen. Het gaat om trapeziumvormige haardjes vermoedelijk van een ijzersmid. Voor de aanleg werden de wanden van een trapeziumvormige kuil bekleed met dakpannen, die boven het loopvlak uitstaken. De kuil werd dan opgevuld met stukken dakpan en tegels, wellicht als isolatiemateriaal om warmteverlies in de bodem tegen te gaan. In de buurt van deze oventjes bevonden zich ook enkele houtskoolmeilers. We besteedden veel tijd aan het nemen van zeefmonsters in de hoop dat de zeefresidu's ons bij het verwerken aanwijzingen geven voor het identificeren van de ambachtelijke processen.

Een aantal sporen van de ambachtelijke zone worden oversneden door de weggreppels. Deze ambachtelijke activiteiten vonden dus plaats vóór de aanleg van de onverharde, noordoost verlopende weg, waarschijnlijk in de Augusteïsche periode.

Ten oosten en ten westen van de verharde weg bevonden zich talrijke paalsporen. Een aantal zijn in doorsnede duidelijk te herkennen als revolvertasvormige paalkuilen van variërende diepte. Momenteel is het nog niet mogelijk om hieraan structuren of plattegronden van gebouwen te linken.

Buiten de depositie van de voorwerpen in koperlegering konden 1 armbandfragment, 5 fibulae en 5 munten geïdentificeerd worden. Eén Romeinse munt was in zilver. Opvallend was 1 druppel in glas tussen Romeinse glasherven. Dit kan wijzen op glasproductie in de Romeinse ambachtelijke zone.

Het aardewerk is hoofdzakelijk Romeins. Opvallend is vooral het grote aandeel aan dikwandig rood technisch aardewerk. Het gaat om zoutcontainers of fragmenten van veldovens voor ijzerwinning. Dit is een belangrijke vraag bij het onderzoek voor het eindverslag.

Het archeologisch onderzoek aan de Kastanjedreef bracht nieuwe en verrassende resultaten over de vicus aan het licht. In de jaren 1950 werden door professor Jozef Mertens, meer in het centrum van de vicus, ook sporen van ambachtelijke activiteiten aangetroffen. Naast enkele pottenbakkersovens konden deze ambachtelijke activiteiten tot nog toe niet eerder geïdentificeerd worden.

Aangezien het niet vaak voorkomt dat een goed bewaarde Romeinse weg over een lengte van meer dan 32 m tevoorschijn komt, besloot het agentschap in samenwerking met de firma Verelst, de gemeente Zemst, de heemkundige kring de Semse, de vzw Heirweg 1 en re-enactment groep Legio X1 een opensleuvendag te organiseren. Deze vond plaats op zondag 14 april 2018. Daarna bedekten we de Romeinse weg met geotextiel en aarde.

WEZEMAAL - ROTSELAAR: BENEDENSTRAAT 15 (Marleen Martens, Johan Van Laecke en Geert Vynckier)

In april 2018 onderzochten archeologen van het agentschap Onroerend Erfgoed, na de melding van een toevalsvondst, **middeleeuwse nederzettingssporen** van een agrarische nederzetting met 2 gebouwplattegronden uit de 11de/12de eeuw en een **aantal waterputten** aan de Benedenstraat in Wezemaal.

Wezemaal is een deelgemeente van Rotselaar en maakt deel uit van het Hageland. Zuidwest en noordoost georiënteerde Diestiaanruggen kenmerken de streek. De site bevindt zich aan de Benedenstraat in Wezemaal, net ten zuiden van de Wijngaardberg.

Het terrein werd in de jaren 1970 opgehoogd met zandig materiaal voor het kweken van witloof. Aan de basis van deze ophogingslaag lag een netwerk van terracottabuisen waarmee de bodem opgewarmd werd in koudere periodes. Het archeologisch vlak met de sporen bevond zich daardoor op ca. 60 tot 85 cm onder het huidige loopvlak.

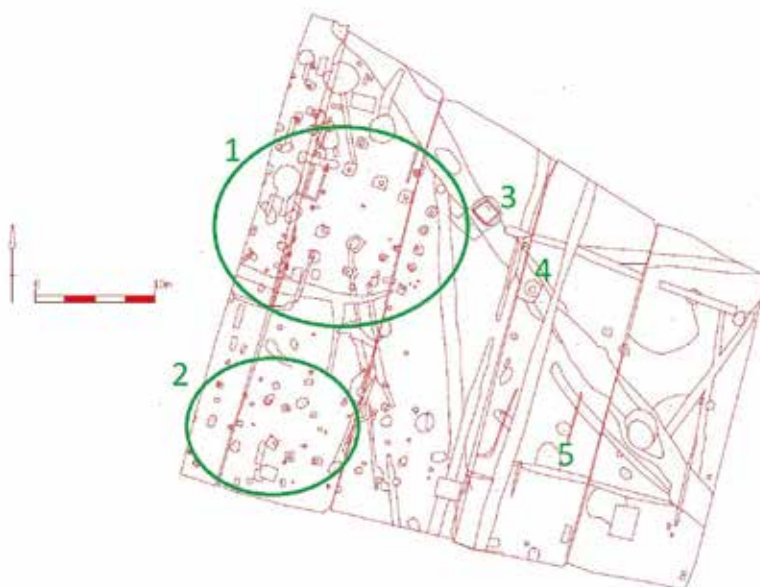
Twee plattegronden van gebouwen met een grofweg oost-westelijke oriëntatie vormen belangrijke structurerende elementen van deze site. Het zuidelijke gebouw is mogelijk een bijgebouw. In het noorden van het terrein stond ooit één bootvormig huis. Een dergelijk gebouw hoort thuis binnen de groep door Antoinette Huijbers omschreven als een overgang tussen type H2 en type H4 met korte wandtype x in haar recente studie van huisplattegronden van agrarische nederzettingen uit de volle middeleeuwen uit het Maas-Demer-Scheldegebied. Dergelijke gebouwen komen voor vanaf

1150. Bootvormige huisplattegronden zijn vrij zeldzaam in Vlaams-Brabant en in de zuidelijker gelegen gebieden. Voor het eindverslag zullen we het plan en de doorsneden en dieptes van de paalkuilen meer in detail bestuderen.

Ten oosten en ten noordoosten van de gebouwen bevinden zich **3 waterputten**. Mogelijk horen de waterputten bij de huizen, maar het is niet duidelijk welke waterputten bij welk gebouw horen. Collega Kristof Haneca (agentschap Onroerend Erfgoed) zal de stalen van het hout via dendrochronologisch onderzoek proberen te dateren.

Het terrein wordt doorkruist door een breed zuidoost-noordwest lopend spoor dat raketings langs het bootvormig huis loopt. Het is niet duidelijk of dit spoor een gracht is of een weg en of deze ouder of jonger is dan de plattegronden. We weten wel dat het **lineair spoor** ouder dan de waterputten die het doorsnijden. Toch lijkt de gracht/weg hetzelfde tracé te volgen als een weg die te zien is op de Ferrariskaart (1771-1778). Mogelijk was de weg in onbruik geraakt toen de waterputten aangelegd werden. Parallele greppels van een grosso modo noordoost-zuidwest lopende weg in het midden van het terrein komen overeen met een weg zichtbaar op de Poppkaart (midden 19de eeuw). Een aantal kleinere greppels lopen haaks op of evenwijdig met deze weggreppels. De huisplattegronden hebben dezelfde oriëntatie als de perceelsgreppels, maar horen er zeker niet bij, gezien de perceelsgreppels aan de weg stoppen. Het lijkt er dus op dat de oriëntatie van de percelen gedurende honderden jaren hetzelfde is gebleven.

Een paar parallelle greppels die in noordwest-zuidoostelijke richting lopen houden geen rekening met de richting van de perceelsgreppels, noch met de oriëntatie van de

› Situering van de huisplattegronden en de waterputten te Wezemaal:

- 1: grondplan bootvormig huis
- 2: onbepaald grondplan
- 3: vierkante waterput
- 4: ronde waterput
- 5: vierkante waterput

› Een van de vierkante waterputten te Wezemaal.

gebouwplattegronden. Deze greppels worden door alle andere sporen doorsneden en zijn bijgevolg de oudste sporen van het onderzoeksgebied. Ze hebben een opvallende witte kleur en lijken opgevuld met uitgelopen materiaal uit de E-horizont, wat zou kunnen wijzen op een aanzienlijke ouderdom. Ondanks het zorgvuldig opgraven van deze greppels en het zoeken naar vondsten blijft dit beperkt tot één vondst uit het neolithicum. We zijn niet zeker dat deze greppel tot deze periode behoort.

Collega Koen De Groote bestudeerde het **aardewerk** van de site. De datering ervan komt goed overeen met de typedatering van de gebouwen, namelijk de 11de en de 12de eeuw. De overgrote meerderheid van het aardewerk is Maaslands wit, vaak met een gele glazuurlaag. Enkele scherven van dit aardewerk hebben meerdere rijen radstempelversiering en dateren we in de 11de of misschien zelfs al in de late 10de eeuw. De meest herkenbare vormen zijn de zgn. tuitpotten met manchetrand die vooral in het midden van de 12de eeuw voorkomen.

De **interpretatie en datering van de agrarische nederzetting** uit 11de/12de eeuw aan de Benedenstraat is mogelijk van belang voor het verhaal van het ontstaan en de vroege ontwikkeling van Wezemaal. De site ligt in vogelvlucht op ca. 850 m ten oosten van de dorpskern. De oudste overblijfselen uit de middeleeuwen in Wezemaal zijn de Romaanse toren van de Sint-Martinuskerk uit de 11de eeuw en het kasteel van Wezemaal waarvan de oorsprong onzeker is maar zeker terug gaat tot de 13de eeuw. In 1044 wordt de naam Wisemale voor het eerst vermeld. Volgens 13de-eeuwse oorkonden was Wezemaal van oorsprong een allodiale heerlijkheid. Wanneer de heerlijkheid Wezemaal is ontstaan is niet bekend. De oudst bekende heer van Wezemaal

is Arnold I (1166/1171-circa 1217). Het kasteel stond er in ieder geval al in 1232 en wellicht is er ook al een versterking in de 12de eeuw aanwezig geweest. Tijdens het bewind van Arnold II (circa 1219-1261/1264) waren de heren van Wezemaal één van de belangrijkste adellijke families binnen het hertogdom Brabant. Arnold IV van Wezemaal (1272/1274) sneuvelde tijdens de Guldensporenslag (1302) en werd opgevolgd door zijn zoon Arnold V (1302-1316/1317), die op zijn beurt werd opgevolgd door zijn broer Willem I (1316/1317-vóór 1367). Ondanks duidelijke tekenen van achteruitgang bleven Willem I en zijn zoon Willem II (1357/1367-1372) nog altijd tot de allerhoogste rangen van de Brabantse adel behoren. In de loop van de 14de eeuw verschoof de voorkeur van de familie naar Westerlo, waar zij rond 1400 een nieuw kasteel bouwden met een imposante donjon. De heren van Wezemaal werden toen ook in Westerlo begraven. Onder Jan I van Wezemaal (1372/1373-1417), deed zich een heropleving van het familiebezit voor. Bij de dood van Jan II (1417-1464), kwam Wezemaal in het bezit van Karel van Bourgondië (de latere Karel de Stoute). In 1472 werd Wezemaal verkocht aan Guy van Brimeu, een luitenant van Karel de Stoute en ridder de Orde van het Gulden Vlies. Hij werd in 1477 onthoofd op de markt van Gent. Het kasteel ging over op zijn erfgenamen.

WILSELE - LEUVEN: PASTOOR BELLONSTRAAT 29 (Geert Vynckier)

In juni troffen medewerkers van de stad Leuven enkele bakstenen constructies aan tijdens het graven van een sleuf voor een nieuwe afwateringsbuis aan de Pater Bellonstraat 29 te Leuven (deelgemeente Wilsele). De stad meldde deze archeologische vondst.

De aangetroffen **bakstenen funderingen** bevonden zich op de parking aan de sportaccommodaties van Wijgmaal op de grens met Wilsele, beiden deelgemeenten van Leuven, op de voormalige terreinen van de gebouwen van Ymeria waar vroeger de fabrieksgebouwen van Remy stonden. Op ongeveer 50 m ten zuiden van de sleuf loopt de Dijle.

Onder de huidige voetbalvelden van het sportcomplex iets ten noorden van de uitgegraven sleuf lag in het verleden een **site met walgracht**, gekend van afbeeldingen op kaarten uit de 18de eeuw, waarover verder geen gegevens beschikbaar zijn. Alleen op de kaart van Villaret (1775-1748) en deze van Graaf de Ferraris (1771-1778) is deze site goed te herkennen. De site lag op een 'eiland' gevormd door twee Dijle armen waarvan

de meest westelijke ergens begin 20ste eeuw werd gedempt. Ook op de Atlas der buurtwegen (midden 19de eeuw), de kaarten van Popp (1842-1881) en Vandermaelen (rond 1850) zijn de omtrekken van de site met walgracht nog aangeduid. Op de orthofoto van 1971 is onder het voetbalveld de gracht van de site met walgracht zelfs nog te herkennen.

In 1855 kocht Edward Remy, een industrieel uit het Leuvense, de watermolen op de Dijle en een groot herenhuis gelegen op de linkeroever. Oorspronkelijk bestond de fabriek uit een olieslagerij, een maalderij en een rijstpellerij. Op ongeveer dertig jaar tijd groeide het uit tot één van de meest bloeiende bedrijven van ons land. Rond 1900 werden de eerste gebouwen van een nieuw gebouwencomplex voor Remy aan de vaart opgetrokken. Deze lag ten zuidwesten van het eerste industrie-complex. Later groeide het uit tot de grootste stijfselfabriek van West-Europa, met verschillende vestigingen in het buitenland. In het niet gepubliceerde eindwerk van Chris Willemsens uit 1986 staan enkele kaartjes die de evolutie van de invulling van het eiland tussen de Dijle armen met de site met walgracht en de latere industriële gebouwen weergeven.

› De rioleringsleuf met bakstenen constructies te Wilsele.

De in situ aangetroffen bakstenen funderingsresten van **vermoedelijke afwateringskanalen** lopen vanuit het noordwesten naar het zuidoosten richting Dijle. Het diepste zichtbare punt van de constructies ligt op ongeveer 2 m diepte ten opzichte van het straatniveau. De gebruikte baksteenformaten variëren van 19 x 9 x 5 cm tot 19 x 8 x 5 cm en zijn gemetseld met een witte, tot grijswitte zandige kalkmortel.

De aangetroffen bakstenen constructie in het zuidwesten, ongeveer tussen de 3 en 4 m breed, van het sleufje vertoont meerdere parallelle lijnen die kunnen wijzen

› Bakstenen constructie in het noordoosten van de sleuf (Wilsele).

op de constructiewijze van dit geheel bestaande uit opgaande muren en een gewelf tussen de muren. Aan de noordoostelijke zijde van deze groep bevindt zich een natuurstenen vierkante blok met een zijde van 59 cm en een hoogte van 40 cm met een uitsparing in het midden van 23 cm zijde. Hierin bevindt zich een metalen rand. Deze blok interpreteren we als een controleputje waarop waarschijnlijk een metalen afdekplaat lag vooraleer het geheel in onbruik geraakte.

Meer naar het noordoosten ligt een **tweede bakstenen constructie** die dezelfde oriëntatie en metselwerk heeft als vorige maar beduidend smaller is (80 cm). Of dit eveneens een afwateringskanaaltje is, is niet met zekerheid te zeggen.

Beide constructies zijn opgetrokken doorheen een grijsbruine laag met baksteen- en fijne mortelfragmenten van ongeveer 60 cm dikte. Hieronder bevindt zich een geel zandpakket dat we als de vaste bodem interpreteren. Het geheel is bovenaan afgedekt met 40 cm recente opvullingslaag met daarboven de fundering van de weggebroken kasseien.

Bij deze korte interventie werden met grote waarschijnlijkheid de restanten van bakstenen afwateringskanalen van het industriecomplex uit het begin van de 20ste eeuw, richting Dijle lopend, aangetroffen. Deze kunnen te maken hebben met de oudere industriële site op het terrein. Uiteindelijk werd door de stad besloten om deze bakstenen afwateringskanaaltjes te bewaren in situ. De resten worden door de Leuvense stadsdiensten afgedekt met worteldoek en er werd een alternatieve sleuf gegraven waardoor er geen archeologische resten zullen worden geraakt.

ASSE: PUTBERG 6 (Jan Moens, Koen De Grootte en An Lentacker)

Een vondstmelding

Op het eind van de zomer 2017 werd bij het agentschap Onroerend Erfgoed een toevalsvondst ter hoogte van het containerpark aan de Putberg te Asse gemeld. Een opmerkelijke voorbijganger merkte bij de graafwerken voor de heraanleg van de parking een aantal sporen en verspreide vondsten op. Hierop gingen archeologen van het agentschap in samenwerking met collega's van Monument Vandekerckhove nv. aan de slag. In de loop van het onderzoek kregen ze ook de hulp van enkele geïnteresseerde leden van de lokale archeologische vereniging Agilas.

› Op het afgegraven terrein te Asse tekenden zich enkele grote kuilen af.

'Romeinse Tijd'

De Centraal Archeologische Inventaris laat langs beide zijden van de Nervierstraat – Kalkhovesteenweg in Asse talloze vindplaatsen zien uit de Romeinse periode. Als datering vermeldt die inventaris vrijwel altijd 'Romeinse Tijd'. Ook bij deze vondstmelding was dat niet anders.

Op een deel van het afgegraven terrein tekenden zich enkele **grote kuilen** af die ten dele afgedekt werden door een donkere laag waarin veel houtskool, keramiek, tegula- en imbrexfragmenten en dierlijk bot voorkwam. Dit afdekkend afvalpakket kan als een zogenaamde dark earth geïnterpreteerd worden en werd ook reeds op andere plaatsen binnen de vicus van Asse aangetroffen. Wellicht gaat het om een pakket dat tot stand kwam nadat de Romeinse nederzetting van Asse teloor ging.

Een kuil met visresten

Eén kuil onder de afdekkende afvallaag is vermoedelijk gegraven voor leemextractie, waarna ze dienst deed als afvalkuil. In de vulling bevonden zich naast grote hoeveelheden keramiek ook enkele fibulae. Op basis van bepaalde specifieke keramieksoorten en -vormen dateren we deze kuil in de late 2de of 3de eeuw. In de vulling zat behoorlijk wat botmateriaal. Daarom namen we zeefstalen voor verder onderzoek. Uit een eerste analyse van de zeefresidu's lijkt het vooral te gaan om resten van rund en kleinvee, maar ook enkele botten van varken, vogels en hond komen erin voor. Bijzonder is dat ook vis-senbot bewaard bleef. Het gaat hierbij voornamelijk om zoetwatersoorten zoals karperachtigen, baars en snoek. De verdere studie van dit materiaal zal een interessante aanvulling vormen op ons beeld van de visconsumptie in Asse in de Romeinse tijd, een moeilijk te vatten aspect van de toenmalige voedsel-economie.

› Doorsnede van de leemextractiekuil die naderhand gebruikt werd als afvalkuil (Asse).

› Een fragment van een schoen is te herkennen aan het typische patroon van de klinknageltjes op het zooloppervlak (Asse).

Romeins schoeisel

De vulling van een andere grote kuil met meerdere opvullingsfasen, was anders van aard. In de vulling bevonden

zich grote hoeveelheden natuursteen, een randfragment van een maalsteen (catillus) en talrijke metaalelementen en -slakken. Dit vondstenmateriaal kan wijzen op ambachtelijke activiteiten. De onderzoekszone ligt aan de zuidwestelijke rand van de vicus. Activiteiten van ambachtelijke aard, en zeker die waarbij gebruik gemaakt werd van vuur, werden uit voorzorg immers vaak aan de periferie van de nederzetting ingeplant. De kuil bevatte ook vier fragmenten van Romeins schoeisel. We herkennen de karakteristieke klinknageltjes die doorheen het zooloppervlak zitten. Dergelijke schoeiselvondsten in Vlaanderen zijn vrij uitzonderlijk. Het aardewerkensemble dateert de kuil tussen de late 1ste eeuw en de vroege 3de eeuw. Materiaal dat specifiek na 200 n.C. dateert, ontbreekt.

De vicus Asse

Eens te meer werd duidelijk dat bodemingrepen binnen de vicus van Asse vrijwel altijd sporen aan het licht brengen. De resultaten van dit beperkte onderzoek dragen bij tot een beter inzicht in de uitgestrektheid van de vicus en eventuele chronologische evoluties in de bewoning en de activiteiten van zijn bewoners. Verdere analyse van het vondstenmateriaal zal bijkomende informatie opleveren en verfijning toelaten van zowel de chronologische als de socio-economische interpretaties.

LEUVEN: VAARTSTRAAT 144 (Marc Brion en Geert Vynckier)

In het kader een stedenbouwkundige aanvraag voor de bouw van sociale appartementen met ondergrondse parkeergarages op de hoek van de Vaartstraat en de Minckelersstraat te Leuven werd een archeologienota opgesteld. De erkende archeoloog stelde dat het merendeel van het vergunningsgebied tot 3,5 m diep was afgegraven in het kader van een recente bodemsanering. Zij concludeerde daaruit dat er met aantoonbare zekerheid geen archeologisch erfgoed meer aanwezig was op deze percelen en adviseerde bijgevolg ook geen verder archeologisch (voor)onderzoek met ingreep in de bodem.

In september, tijdens het bouwrijp maken van het terrein stootte men langs de Vaartstraat echter op **massieve muurresten**. Dit noordelijke deel van het perceel bleek in het verleden slechts oppervlakkig gesaneerd waardoor archeologische sporen hier intact waren gebleven. Deze vondsten werden als toevallig gemeld.

Het agentschap Onroerend Erfgoed onderzocht de aangetroffen muurresten. De archeologen herkenden minstens vier fases. De oudste muur met een dikte van ca.

› Overzichtsfoto met plan van het archeologisch onderzoek aan de Vaartstraat te Leuven.

55 cm liep evenwijdig met de Minckelersstraat over een waargenomen afstand van 7,5 m. Ze bestond uit een laag van vlak afgewerkte ijzerzandsteenblokken op een fundering opgebouwd uit een egalisatieniveau van een 2 tot 3 rijen baksteen (baksteenformaat: 26 x 12 x 5 cm) en een onderfundering van puin en kalkmortel gestort in een aanleg sleuf. De funderings sleuf was gegraven tot op de natuurlijke bodem en doorsneed een ophogingslaag die vrij veel baksteenpuin en houtskoolfragmenten bevatte alsook enkele grijs middeleeuwse aardewerkfragmenten.

In het verlengde van deze muur en haaks er op bouwde men in een latere fase enkele muren uit baksteen met eenzelfde formaat als de bakstenen in de funderingsopbouw van de oudste muur. Vermoedelijk gaat het om herbruikmateriaal.

Centraal in het opengelegde opgravingsvlak tekende zich een meer recente vierkante structuur opgedeeld in vier kleinere identieke **vierkante bekkens** waarvan de binnenzijde was bezet met een harde pleisterlaag. Ze waren gevuld met puin. Het opstijgende water en de geringe omvang maakten het helaas onmogelijk om deze structuren te onderzoeken tot op hun bodem. De precieze functie blijft bijgevolg een raadsel. Het loopniveau er rond was bewaard in de vorm van een natuurstenen vloer in onregelmatig verband. Deze relictten worden niet bedreigd door de toekomstige bouw en zullen bijgevolg bewaard blijven.

› Oudste muurfundering met in het vlak afgewerkte ijzerzandsteenblokken (Leuven-Vaartstraat).

› Projectie van de opgravingsopmetingen op de kaart uit 1791 (©AGR, Cartes et plans manuscrits, I, nr. 2823 Plan d'un entrepôt et de plusieurs rues situées ou projetées dans ses environs, à Louvain; levé, en 1791).

Een tweetal meters naar het zuiden en evenwijdig met de vierkante bekkens bouwde men een **gewelfde citerne** binnen de contouren van enkele oudere muren. De citerne zelf is opgebouwd met een zelfde harde witte kalkmortel als de bekkens. Allicht functioneerden beide structuren gelijktijdig.

De meest recente muur was slechts fragmentarisch bewaard. Ze liep perfect evenwijdig met de Vaartstraat en was opgetrokken uit baksteen en zwarte cement.

Het Leuvens Historisch Genootschap vermoedt dat de vierkante structuren die bij deze graafwerken aan het licht kwamen restanten waren van 18de-eeuwse militaire broodovens. In 1746 werd Leuven verplicht om 30 broodovens te bouwen voor de bevoorrading van de Franse bezettingstroepen die hun winterkwartier hadden genomen in de stad. Een deel van de ovens werd in 1751 vernield bij de aanleg van het kanaal en het resterende deel werd herbestemd als **openbaar entrepot**.

Op een plan uit 1791 zien we de indeling van deze oude pakhuizen die zich deels binnen ons projectgebied situeerden.

Het was mogelijk om aan de hand van enkele referentie-

punten het plan uit 1791 vrij nauwkeurig te georefereren. De combinatie van dit georeferende plan en het opgravingsplan toont enkele opvallende gelijkenissen. De muur in ijzerzandsteen overlapt met de buitenmuur van een bijgebouw van het stapelhuis, op het plan aangeduid als de woning van de tuinman. Ook de archeologische muren die behoren tot een mogelijke tweede fase stemmen in grote mate overeen met de gebouwen op het plan. De nodige voorzichtigheid is uiteraard geboden bij de vertaling van archeologische feiten naar historische bronnen. Toch lijkt het vrij aannemelijk dat een aantal van de aangetroffen restanten deel uit maakten van het voormalige openbaar depot.

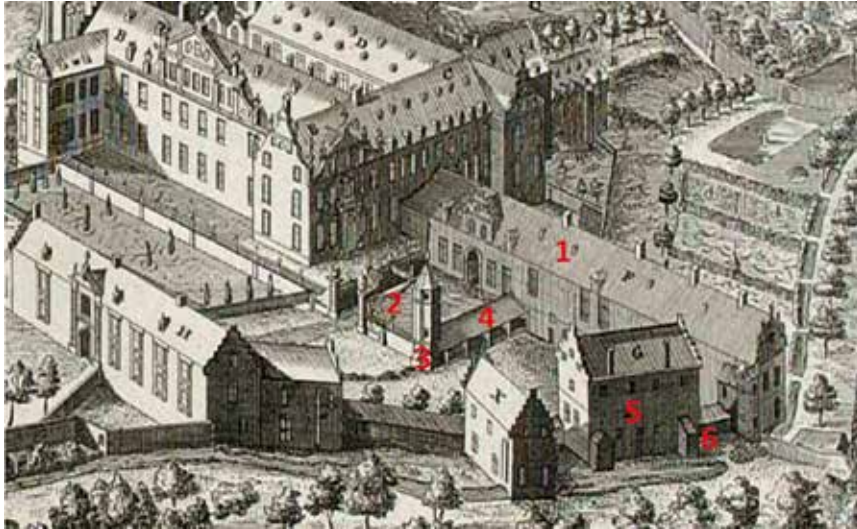
De entrepotgebouwen werden in 1854 openbaar verkocht en grotendeels geïntegreerd in de gasfabriek die op deze percelen opgericht werd. Op het eind van de 19de eeuw werden de gebouwen van de gasfabriek op de hoek van de Vaartstraat en de Minckelersstraat verkocht aan de heer Oscar Verbruggen. Hij vormde de gebouwen om tot zeepfabriek. Ook deze functiewijziging gaat gepaard met een aantal sloop- en bouwwerken die ongetwijfeld ook hun archeologische sporen hebben nagelaten. Maken de vierkante reservoirs deel uit van de oude gasfabriek of de zeepziederij van Oscar Verbruggen?

De verwerking van de archeologische resultaten is nog volop aan de gang. De verschillende faseringen zullen meer in detail worden bestudeerd en afgetoetst aan de archiefbronnen. Deze vondstmelding is een klein maar interessant venster op de geschiedenis van deze locatie in de stad Leuven.

HEVERLEE - LEUVEN: ABDIJ VAN PARK (Lisa Van Ransbeek en Geert Vynckier)

De stad Leuven trof bij het graven van een sleuf voor nutsleidingen op het domein van de Abdij van Park enkele **bakstenen constructies** aan ten westen van het gastenkwartier. Ze meldde de toevalligvondst aan het agentschap Onroerend Erfgoed die het kort onderzoek op het terrein overdroeg aan de stadsarcheoloog van Leuven. Het gastenkwartier is een langgerekte vleugel aangebouwd tegen de zuidgevel van het claustrum, een gang rond de kloostertuin. Aan de noordwestzijde van het gastenkwartier ligt de erekoer die omgeven is door keermuren waarlangs de sleuf voor nutsleidingen werd gegraven.

De Abdij van Park werd gesticht in 1129 op verzoek van de hertog van Brabant, Godfried I met de baard. De

- › Deel van de gravure van A. Sanderus (© Parkabdij):
- 1: gastenkwartier
  - 2: erekoer
  - 3: zgn. Spaans Torentje
  - 4: afdakstructuur tegen de keermuur van de erekoer
  - 5: brouwerij
  - 6: gebouwtje tussen gastenkwartier en brouwerij

hertog schonk zijn jachtpark aan de Norbertijnen. De Norbertijnen gaven de abdijsite vorm met verschillende gebouwen en gegraven vijvers om vis te kweken. Het gastenkwartier zelf werd gebouwd onder het prelaat van van Tulden in het begin van de 16de eeuw. Bouw-historisch onderzoek maakte reeds duidelijk dat het gastenkwartier vanaf de beginfase uit twee delen bestond: een hoger gelegen deel langs de erekoer van de prelatur en een lager gelegen deel langs de tuin. De oorspronkelijke keermuur van de erekoer samen met de hoektoren, het zgn. 'Spaans Torentje', zouden oorspronkelijke dateren uit de 16de eeuw. De keermuur zelf werd gerenoveerd in de 18de eeuw.

› Situering van de aangelegde sleuf in de Abdij van Park op de Atlas der Buurtwegen (© GIS provincie Vlaams-Brabant).

Door de beperkte omvang van de sleuf is het niet vanzelfsprekend om uitspraken te doen over de interpretatie van de aanwezige sporen. De combinatie van de iconografische, bouwhistorische en archeologische gegevens kan wel een indicatie geven van de functie van de aangetroffen bakstenen constructies.

We troffen in de sleuf 4 fragmenten van bakstenen fun-

deringen aangetroffen op een diepte van 1,10 m onder het huidige maaiveld. Een eerste vlakbij de keermuur was gemetseld met bakstenen (26 x 12,5 x 6 cm) en een zachte lichtgelig witte kalkmortel met kalkstippen. Deze muur maakt geen verbinding met de keermuur en interpreteren we voorlopig als de fundering van één van de pijlers van een afdakstructuur die op een gravure van A. Sanderus uit 1726 staat afgebeeld. Een tweede muur lag meer naar het oosten, was 22 cm breed, opgebouwd met bakstenen (24,5 x 10,5 x 5,5 cm) en gemetseld met een vrij zachte lichtgrijze kalkmortel. Of deze tot tegen de keermuur liep, was niet vast te stellen. Hier valt vooral de geringe breedte van de muurfundering op. Een breedte die eerder gebruikt wordt voor tuinmuren of kleine gebouwtjes. De iconografische bronnen tonen geen situatie met een tuinmuur of andere structuur. Gaat het om een deel van de afdakstructuur of een uitbouw ertegen? De twee laatste muurfunderingen, aan het zuidelijk deel van het gastenkwartier bestaan uit bakstenen (ca. 23,5 x 11 x 5 cm) in een vrij harde lichtgroene tot gele kalkmortel. Ze waren ca. 45 cm breed. Beiden, de ene lopende van NO-ZW en de andere NW-ZO, vormden samen een rechte hoek en behoorden waarschijnlijk tot eenzelfde

› Funderingsmuur gelegen vlakbij de keermuur bij de Abdij van Park (foto archeologische dienst stad Leuven).

structuur. Wat opvalt is enerzijds de afwijkende oriëntatie ten opzichte van het gastenkwartier en anderzijds de beperkte ruimte die ze afbakenen. Op de iconografische bronnen, zoals deze van A. Sanderus is zichtbaar dat de brouwerij een andere oriëntatie heeft dan het gastenkwartier. Een oriëntatie die te wijten is aan de loop van de zuidelijk gelegen Molenbeek. Op diezelfde iconografische bron zien we tussen het gastenverblijf en de brouwerij een klein gebouwtje staan. Dit staat op dezelfde plaats waar de twee laatste funderingen werden aangetroffen. Mogelijk gaat het om funderingen van dit gebouwtje. Het is ook mogelijk dat het om funderingen van een beerput of watercisterne of kelderingang van het gastenkwartier gaat. De oriëntatie van ondergrondse structuren durft al eens af te wijken.

Het geheel van muurfunderingen zal in situ bewaard blijven en dekten we af met geotextiel en een buffer zodat de rioleringen boven de aangetroffen muurconstructies kunnen gelegd worden.

› Twee funderingen aan het zuidelijk deel van het gastenkwartier bij de Abdij van Park (foto archeologische dienst stad Leuven).

› Meer oostelijk gelegen funderingsmuur vlakbij de keermuur bij de Abdij van Park (foto archeologische dienst stad Leuven).

BIBLIOGRAFIE

CLAESEN J., VAN GENECHTEN B., VERBELEN G., PIL N., DIRIX E., SYS A. & AUDENAERT E. 2017: Archeologienota met ingreep in de bodem. Wezemaal – Benedenstraat, ARCHEBO-Rapport 2017C245, Kortenaeken.

CRESENS A. 2012: De Leuvense Vaart Van de Vaartkom tot Wijgmaal, Aspecten uit de industriële geschiedenis van Leuven, 2 delen, Leuven.

DE GROOTE K. 2008: Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen 10de-16de eeuw. Deel 1, Relicta Monografie 1, Brussel.

DE GROOTE K. 2008: Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen 10de-16de eeuw. Deel 2, Relicta Monografie 1, Brussel.

HUIJBERS A. 2014A: House building in the Meuse-Demer-Scheldt region AD 850-1250 explained: a 'dynamic' dual approach to the concept of building tradition, Medieval and Modern Matters: Archaeology and Lateral Culture in the Low Countries 5, Turnhout.

HUIJBERS A. 2014B: Huisplattegronden van agrarische nederzettingen uit de volle middeleeuwen in het Maas-Demer-Scheldegebied in: LANGE G., THEUNISSEN E.M. & DEEBEN J.H.C., VAN DOESBURG J., BOUWMEESTER J., DE GROOT T. (eds.): Huisplattegronden in Nederland. Archeologische sporen van het huis, Amersfoort, 367-420.

KEIJERS D. & TOPS B. 2011: Studieopdracht naar een archeologische evaluatie en waardering van de kasteelsite te Wezemaal. Gemeente Rotselaar, provincie Vlaams-Brabant, RAAP-Rapport 2439, Weesp.

MARTENS M. & HAYEN M. 2015: Preventief archeologisch onderzoek in de Spikdorenstraat te Tienen, 2005 (Prov. Vlaams-Brabant), Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 15, Brussel.

MARTENS M., VYNCKIER G. & VAN LAECKE J. 2018: Elewijt, Kastanjedreef. Noordwestelijke rand van de vicus, Archeologierapport van een toevalsvondst, Brussel.

MERTENS J. 1954: De Romeinse vicus te Elewijt. Verslag over de opgravingen 1947-1953, Archaeologica Belgica 19, Brussel.

STUDIEBUREAU ARCHEOLOGIE BVBA 2016: Dagrapport opgraving Abdij Park Heverlee, gastenverblijf 17 & 21 oktober 2016.

STUDIO ROMA CVBA 2015: Abdij Van Park te Heverlee, Restauratie van het gastenkwartier, keermuren erekoer, Spaans torentje en leeuwenpoort. Restauratienota. 16 februari 2015.

VAN BUYTEN L. 1985: De Leuvense Stadsfinanciën onder het Oostenrijks Regiem (1713-1794), In: artes atque historiae reserans documenta, Jaarboek 14, Leuven, De Vrienden van de Leuvense Stedelijke Musea.

VANDER GINST V. 2017: Archeologienota met beperkte samenstelling: Het archeologisch bureauonderzoek aan de Minckelersstraat te Leuven, Tienen, Studiebureau Archeologie bvba.

WILLEMSSENS CHRIS 1986: Morfo-typologische studie van het dorp Wijgmaal. onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven.

Contactgegevens

Agentschap Onroerend Erfgoed

- › Marc Brion
Erfgoedonderzoeker archeologie
marc.brion@vlaanderen.be
+32 491 86 16 98
- › Koen De Grootte
Erfgoedonderzoeker archeologie
koen.degrootte@vlaanderen.be
+32 477 56 04 14
- › An Lentacker
Erfgoedonderzoeker Natuurwetenschappen
ann.lentacker@vlaanderen.be
+32 475 58 79 30
- › Marleen Martens
Erfgoedonderzoeker archeologie
marleen.martens@vlaanderen.be
+32 477 56 04 35
- › Jan Moens
Erfgoedonderzoeker archeologie
Agentschap Onroerend Erfgoed
jan.moens@vlaanderen.be
+32 2 553 16 50
- › Johan Van Laecke
Erfgoedmedewerker, Landmeter-expert
johan.vanlaecke@vlaanderen.be
+32 477 56 03 47
- › Geert Vynckier
Erfgoedonderzoeker archeologie
geert.vynckier@vlaanderen.be
+32 477 56 03 89

Dienst onroerend erfgoed Stad Leuven

- › Lisa Van Ransbeeck
Stadsarcheoloog
lisa.vanransbeeck@leuven.be
+32 492 23 87 68

ARCHEOLOGIE DAGEN 14, 15, 16 juni 2019

www.archeologiedagen.be

VLAAMS-
BRABANT

FORUM
VLAAMSE
ARCHEOLOGIE

MEER INFO

Provincie Vlaams-Brabant Dienst Erfgoed

Provincieplein 1 - 3010 Leuven
016 26 76 10
erfgoed@vlaamsbrabant.be
www.vlaamsbrabant.be

Beleidsverantwoordelijke

Tom Dehaene
gedeputeerde voor erfgoed
tel. 016 26 70 22
kabinet.dehaene@vlaamsbrabant.be